

ULUSLARARASI ADALET DİVANI'NIN GEÇİCİ TEDBİR KARARLARININ UYGULANMASI

(IMPLEMENTATION OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE'S ORDERS
ON PROVISIONAL MEASURES)

Dr. Öğr. Üyesi Lider BAL * **

ÖZ

Bir uyuşmazlıkta, esas hakkında karar verilinceye kadar tarafların haklarının korunması ve uyuşmazlığın ağırlaşmasının engellenmesi amacıyla başvuru edilen geçici tedbirler, Uluslararası Adalet Divanı'nın yargısal işlevinin merkezinde yer almaktadır. Bu tedbirlere uyulmaması, Divan'ın yargısal yetkisini ve işlevini anlamsızlaştıracağı gibi otoritesinin de sorgulanmasına neden olmaktadır. Geçici tedbirlerin sivillere karşı ağır suçların işlenmesini önlemeye yönelik olması halinde, bu tedbirlere uyulmamasının sonuçları çok daha ağır olacaktır. Myanmar'da Rohingya (Arakan) Müslümanlarına yönelik şiddet eylemlerinin ve İsrail'in Gazze'de gerçekleştirdiği askeri operasyonlarının soykırım riski yaratması gerekçesiyle Divan'ın yakın zamanda verdiği geçici tedbir kararları da bu bağlamda gündeme gelmiştir. Bu gibi durumlarda, hukuki bağlayıcılığı konusunda tereddüt bulunmayan geçici tedbir kararlarına uyulup uyulmaması tamamıyla ilgili devletin iradesine ve isteğine bırakılmayacağından, bu kararların uygulanmasına yönelik uluslararası hukuk mekanizmalarının harekete geçirilmesi önem arz edecektir.

Bu çalışmanın amacı, Uluslararası Adalet Divanı'nın geçici tedbir kararlarına uyulmasının sağlanmasına yönelik başvurulabilecek uluslararası hukuk mekanizmalarına ilişkin genel bir çerçeve sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda, görülmekte olan uyuşmazlıkta etkinliği devam eden Divan'ın rolü; Divan'ın kararlarının uygulanmasıyla ilgili sıklıkla gündeme gelen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ve Genel Kurul'un yetkileri;

^H Eserin Dergimize geliş tarihi: 11.11.2024. İlk hakem raporu tarihi: 25.11.2024. İkinci hakem raporu tarihi: 04.12.2024. Onaylanma tarihi: 10.12.2024.

* Doktor Öğretim Üyesi, Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı.

** Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0003-2071-7212.

Esere Atf Şekli: Lider Bal, “Uluslararası Adalet Divanı'nın Geçici Tedbir Kararlarının Uygulanması”, YÜHFD, C.XXII, 2025/1, s.109-150.

son olarak da, ilgili uyuşmazlıkta taraf olan ve üçüncü devletlerin başvurabileceği yöntemler incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Adalet Divanı, Geçici tedbirler, Devletlerin sorumluluğu, Gazze, Myanmar

ABSTRACT

Provisional measures, which are indicated to protect the rights of the parties in a dispute and to prevent the aggravation of the dispute until the decision on the merits is rendered, are at the centre of the judicial function of the International Court of Justice. Failure to comply with these measures not only renders the Court's judicial authority and function meaningless, but also calls into question its authority. If the provisional measures are intended to prevent the commission of grave crimes against civilians, the consequences of non-compliance will be much more severe. The Court's recent provisional measures on the grounds that acts of violence against Rohingya (Arakan) Muslims in Myanmar and Israel's military operations in Gaza create a risk of genocide have also come to the fore in this context. In such cases, since the compliance with provisional measures, which are legally binding, cannot be left entirely to the will and desire of the relevant state, it will be important to mobilise international legal mechanisms for their implementation.

The purpose of this study is to provide a general framework of international law mechanisms that can be utilised to ensure compliance with the provisional measures indicated by the Court. In line with this purpose, it examines the role of the Court in dispute settlement; the powers of the United Nations Security Council and the General Assembly; and finally, the options available to disputant States and non-disputant parties..

Keywords: International Court of Justice, Provisional measures, Responsibility of States, Gaza, Myanmar

GİRİŞ

Uluslararası Adalet Divanı (UAD; Divan) kararları, kamuoyunun dikkatini nadiren çeker. Son birkaç yıl içinde, birbirine benzer iki uyuşmazlıkta verilen geçici tedbir¹ kararları sadece uluslararası hukuk

¹ UAD Statüsü (Statü)'nün resmi dilleri olan İngilizce metinde “*provisional measures*”, Fransızca metinde ise “*mesures conservatoires*” kavramlarına karşılık olarak, Statü'nün Türkçe resmi çevirisinde “*geçici tedbirler*” kavramı kullanılmaktadır. Bkz. UAD Statüsü md. 41, 24 Ağustos 1945 tarih ve 6092 sayılı Resmi Gazete, YUHFD Cilt. XXII No.1 (2025)

çevrelerinin değil kamuoyunun da gündemine girdi. Her ikisi de *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*'nin uygulanmasına yönelik olan uyuşmazlıklardan ilkinde Gambiya'nın talebiyle, Myanmar'ın Rohingya (Arakan) Müslümanlarına yönelik eylemlerinin Soykırım Sözleşmesi'ni ihlal ettiği iddiaları nedeniyle geçici tedbirlere hükmedilmişken²; ikincisinde, İsrail'in 2023 yılı Ekim ayından beri Gazze'de sürdürdüğü askeri operasyonların yine Soykırım Sözleşmesi'ni ihlal ettiğine yönelik Güney Afrika Cumhuriyeti'nin iddiaları nedeniyle art arda üç geçici tedbir kararı verilmiştir³. Özellikle Gazze'yle ilgili verilen üç geçici tedbir kararında açıkça vurgulanan soykırım riskinin önlenmesine ve sivil halkın insani yardım almasının temin edilmesine yönelik yükümlülüklerin ihlal edilmesine neden olacak biçimde askeri operasyonların sürdürülmesi⁴, UAD'nin geçici tedbir kararlarının etkinliğinin sorgulanmasına neden olmuştur.

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf> (Erişim tarihi: 10.11.2024). Statü'nün güncel versiyonu için Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, Savaş Yayınevi, 9. Baskı, 2018 eserinden yararlanılmıştır.

Türkçe literatürde, aynı anlama gelecek şekilde “geçici koruma önlemleri” (Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, 4. Kitap*, Turhan Kitapevi, 4. Bası, 2020, s. 62) veya “ihtiyati tedbirler” (Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Beta Yayınları, 17. Baskı, 2024, s. 212; Mehmet Emin Çağırın, “Soykırım Sözleşmesinin Gazze’de Uygulanması Davasında Uluslararası Adalet Divanı’nın İhtiyati Tedbir Kararı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2024, S. 172, ss. 327-366) kavramları tercih edilse de, Statü’nün resmi çevirisine uygun bir biçimde ve ulusal hukuktaki ihtiyati tedbir müessesesinden ayırt etmek adına “geçici tedbir” kavramı tercih edilmiştir.

² International Court of Justice (ICJ), *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, Order of 21 January 2020.

³ ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, Order of 26 January 2024; Order of 28 March 2024; Order of 24 May 2024.

⁴ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 8 Kasım 2024 tarihinde yayımladığı “Gazze’de insan haklarının durumuna ilişkin altı aylık güncellenmiş rapor”a göre İsrail operasyonları nedeniyle hayatını kaybedenlerin yüzde yetmişini çocuk ve kadınlar oluşturmakta (para. 9). Konuyla ilgili UAD'nin almış olduğu geçici tedbir kararlarına atıf yapan rapor, sürmekte olan insani krizin son bulması için bu tedbirlere derhal ve tam olarak uyulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bkz. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, *Six-month update report on the human rights situation in Gaza: 1 November 2023 to 30 April 2024*, 8 November 2024, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/opt/20241106-Gaza-Update-Report-OPT.pdf> (Erişim tarihi: 10.11.2024), özellikle para. 4, 5 ve 31.

Geçici tedbirlere hükmedilmesi, şüphesiz, kesin olarak bir ihlalin olduğunu göstermez; ancak, bu doğrultuda ciddi bir riskin var olduğunun kanıtıdır⁵. Soykırım gibi ağır suçların işlenme riskine rağmen hükmedilen geçici önlemlere tatmin edici bir biçimde uyulmaması geri dönüşü olmayan insani sonuçlar yaratırken hukuki tartışmalara da neden olmaktadır. Özellikle uluslararası toplum adına harekete geçmesi beklenen Birleşmiş Milletler (BM)'in ve diğer devletlerin, geçici tedbir kararlarının uygulanmasını sağlamaya yönelik olarak hukuken neler yapabilecekleri bu tartışmaların bir parçasıdır.

Literatürde, genel olarak uluslararası yargı mekanizmalarının, özel olarak UAD'nin geçici tedbir kararlarının işlevini, kapsamını, koşullarını ve hukuki niteliklerini inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur⁶. Bu çalışmanın amacı, Türkçe literatürde⁷ de birçok boyutuyla incelenmiş olan UAD geçici tedbir kararlarının bu genel niteliklerini tekrar etmeden, özellikle uygulanmasının sağlanmasına yönelik başvurulabilecek uluslararası hukuk mekanizmalarına ilişkin bir perspektif sunmaktır.

Bununla beraber, UAD geçici tedbir kararlarının niteliğine ve hukuki dayanağına ilişkin genel bir çerçeve çizmek gerekirse, konuya ilişkin düzenlemeler UAD Statüsü'nün 41. maddesinde ve UAD İctüzüğü⁸'nün 73-78. maddelerinde yer almaktadır. Bu düzenlemelere göre UAD, önüne taşınmış olan bir uyuşmazlıkta, tarafların talebiyle ya da resen (*proprio motu*), uyuşmazlıkla ilgili esas hakkında karar verinceye kadar tarafların haklarının korunması ve/veya uyuşmazlığın ağırlaşmasının engellenmesi amacıyla geçici tedbirlere hükmedebilmektedir⁹.

Statü'nün 41. maddesinde de vurgulandığı üzere Divan, geçici tedbirlere hükmetmesinin gerekliliğini ve gerekliyse hangi tedbirlerin alınacağını değerlendirme yetkisine sahiptir¹⁰. Bu takdir yetkisi, şüphesiz belirli koşulların varlığına bağlıdır. Bu koşullar şöyle sıralanabilir: uyuşmazlığın

⁵ Çağırın, s. 335.

⁶ Özellikle doğrudan bu konuya hasredilmiş önemli bazı kaynakları sıralamak gerekirse: Cameron A. Miles, *Provisional Measures Before International Courts and Tribunals*, Cambridge University Press, 2017; Mehmet Semih Gemalmaz, *Provisional Measures of Protection in International Law: 1907 – 2010*, Legal Yayınevi, 2011.

⁷ Özellikle bkz. Ali Bal, *Uluslararası Adalet Divanının Geçici Tedbirler Rejimi*, Seçkin Yayıncılık, 2020.

⁸ *Rules of Court*, adopted on 14 April 1978 and entered into force on 1 July 1978, <https://www.icj-cij.org/index.php/rules/> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

⁹ Robert Kolb, *International Court of Justice*, Hart Publishing, 2013, ss. 616-621; Miles, s. 175.

¹⁰ Bal, s. 81; Pazarıcı, s. 62.

Divan önünde derdest olması; Divan'ın uyuşmazlıkla ilgili “*prima facie*” yargı yetkisine sahip olması; talep edilen tedbirlerle tarafların esasa ilişkin hakları arasında yeterli bağ olması; tarafların ileri sürdükleri esasa ilişkin haklar bakımından telafisi mümkün olmayan zarar riski; ivedilik¹¹.

Gerek Statü’de, gerekse İçtüzük’te yer alan ilgili düzenlemelerin dilinin açık olmaması nedeniyle, geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığı uzun süre tartışma konusu olmuştur. Divan’ın *LaGrand* davasında ilk defa geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığı konusunda net bir yaklaşım ortaya koymasıyla birlikte¹² bu tartışmaların sona erdiği söylenebilir¹³. UAD’nin geçici tedbir kararlarıyla ilgili olarak günümüzde daha ziyade kararlara uyulmasını sağlama yollarına ve uyulmamasının hukuki sonuçlarına dair tartışmalar yürütülmektedir.

Gerçekten de *LaGrand* kararından sonra artık hiçbir şüpheye yer bırakmayacak biçimde geçici tedbir kararlarının uyuşmazlığa taraf devletler bakımından bağlayıcı olduğu netleştirilmiş olsa da bu durum kararların kendiliğinden ve mutlaka uygulandığı anlamına gelmemektedir. Sık olmasa da geçici tedbir kararlarına uymama örnekleri yaşanmaktadır¹⁴.

Ortaya çıkardığı hukuki sonuçlar itibarıyla, UAD’nin geçici tedbir kararlarına uyulmaması ile esasa ilişkin kararlara uyulmaması arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıklar da vardır. Öncelikle hukuki bağlayıcılığı tartışmasız olan her iki karara da uyulması devletlerin uluslararası hukuka uyma yükümlülüğünü bir gereğidir; uyulmaması ilgili devletlerin sorumluluğunu ortaya çıkarır¹⁵. Esas hakkındaki kararlara uyulmaması halinde ihlalcı devletin sorumluluğun ileri sürülmesi, uluslararası hukukun diğer alanlarından pek farklı olmayan bir biçimde, hakkı ihlal edilen devlet(ler)in iradesine bağlanmıştır¹⁶. Esas hakkında

¹¹ Bal, s. 81 vd.; Kolb, ss. 621-633. Kolb bu koşullara ek olarak “*esasa ilişkin belirli bir başarı beklentisi*” şartının varlığını da tartışmaktadır (s. 632).

¹² ICJ, *LaGrand (Germany v. United States of America)*, Judgment of 27 June 2001, para. 102-104.

¹³ Gemalmaz, ss. 79-81; Bal, s. 207; Kolb, s. 646. Geçici tedbir kararlarının hukuki niteliğine ilişkin *LaGrand* öncesi tartışmalara dair bkz. Kolb, ss. 638-646.

¹⁴ Gemalmaz, s. 636.

¹⁵ Massimo Lando, “Compliance with Provisional Measures Indicated by the International Court of Justice”, *Journal of International Dispute Settlement*, 2017, 8(1), s. 3.

¹⁶ Bkz. Christian J. Tams., “Article 94 UN Charter”, in Andreas Zimmermann, and others (eds), *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary*, 3rd Edition, 2019, Oxford Commentaries on International Law, para. 45. Yazarın vurguladığı üzere, “*UAD kararlarına uyulmasına ilişkin ihtilafları diğerlerinden ayıran husus, uyma yükümlülüğünün içeriğinin Divan tarafından yetkili bir şekilde tanımlanmış olmasıdır*”

kararla birlikte yargılama süreci tamamlanmış ve UAD'nin uyuşmazlıkla ilgili rolü sona ermiştir. Bundan sonraki aşama, uyuşmazlığa taraf devletlerin tutumlarının ve kendi aralarındaki ilişkilerinin belirleyici olduğu yoğun politik bir sürece denk düşmektedir¹⁷.

Geçici tedbir kararlarının uygulanmaması halinde ortaya çıkacak sorumluluğun, özellikle uyuşmazlığa taraf devletleri ilgilendiren böylesine bir devletlerarası boyutu olduğuna şüphe yoktur. Bu çerçevede, bir hakkı ihlal edilen devletin ihlalcı devlete yönelik başvurabileceği tek taraflı yöntemler kadar, uluslararası örgütler gibi kolektif mekanizmaların harekete geçirilebilmesi ihtimalini de incelemek gerekir. Özellikle, UAD'nin “*başlıca adli organı*”¹⁸ olduğu ve esas hakkındaki kararlarıyla ilgili uygulama mekanizmasının öngörüldüğü BM'nin diğer organlarının rolü, geçici tedbir kararları bakımından da irdelenmelidir.

Esas hakkında kararlardan farklı olarak geçici tedbir kararları bakımından, sürmekte olan yargılama nedeniyle UAD sürecin parçası olmaya devam etmektedir. Geçici tedbir kararı verilmesinin gerekçesini oluşturan sebepler itibariyle, bu kararlara uyulup uyulmaması sadece taraf devletlerin iradelerini değil Divan'ın uyuşmazlığın giderilmesiyle ilgili yargısal işlevini ve yetkisini doğrudan ilgilendirmektedir. Tam olarak bu nedenle ve esasa ilişkin kararlardan farklı olarak Divan'ın, tarafların talebi olmadan da geçici tedbirlerle ilgili karar alabilmesi mümkündür. Divan'ın bu yetkisinin, hükmettiği geçici tedbirlere uyulmasının sağlanmasına yönelik etkileri de incelemeye değerdir.

(para. 46) (bu çeviri ve bundan sonra yabancı dillerdeki kaynakların Türkçe çevirisi, aksi belirtilmedikçe, yazara aittir).

¹⁷ Lando, s. 2.

Tam olarak bu nedenle, BM Şartı (Şart)'nın redaksiyon sürecinde yürütülen San Fransisco görüşmelerinde UAD'ye ilişkin meseleleri görüşmek için toplanan Komite üyelerinden birinin kararların uygulanmasına yönelik Statü'de düzenleme ihtiyacına vurgu yaptığı; ancak bu gibi bir düzenlemenin önemine rağmen kararların uygulanmasını temin etmenin Divan'ın işi olmadığı gerekçesiyle Statü'de bu yönde bir düzenleme yapılmadığı anlaşılmaktadır. Görüşmeler esnasında, Statü'ye değil de Şart'a bu yönde hükümlerin eklenmesi konusunda birçok devlet temsilcisi birbirine büyük oranda benzer öneriler getirmiştir. Bkz. UNCIO, vol. 14, s. 886; Alain Pillepich, “Article 94”, in J.P. Cot, A. Pellet, M. Forteau (ed.), *La Charte des Nations Unie, Commentaire article par article*, Economica, 3e éd., 2005, Vol. II, ss. 1989-1992.

¹⁸ BM Şartı md. 92, 24 Ağustos 1945 tarih ve 6092 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf> (Erişim tarihi: 10.11.2024). Şart'ın güncel versiyonu için Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, Savaş Yayınevi, 9. Baskı, 2018 eserinden yararlanılmıştır.

YUHFD Cilt. XXII No.1 (2025)

UAD'nin geçici tedbir kararlarına uyulmamasının yaratacağı hukuki sonuçlara ilişkin bu genel çerçeve dikkate alınarak ve bu gibi kararlara uyulmasının sağlanmasına yönelik yöntemler arasında yargısal ve kolektif mekanizmaları önceleyerek; sırasıyla UAD'nin, BM'nin ve devletlerin geçici tedbir kararlarının uygulanmasındaki rolü incelenecektir.

1. UAD'nin Geçici Tedbir Kararlarının Uygulanmasındaki Rolü

UAD'nin geçici tedbir kararlarının uygulanmasındaki rolü, hükmettiği tedbirlere uyulup uyulmadığının takibine ilişkin faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu uygulamaları incelemeyen önce, bu kapsamdaki yetkisinin niteliğini netleştirmek gerekir.

1.1. UAD'nin Geçici Tedbir Kararlarının Takibine İlişkin Yetkisinin Niteliği

Geçici tedbirlere uyulmaması konusunun Divan'ın gündemine taşınması genellikle uyuşmazlığa taraf devletlerden birinin talebiyle gerçekleşmektedir. Özellikle geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığının netleştirildiği *LaGrand* kararından beri uygulamaların bu yönde olduğu tespitinde bulunan Palchetti'ye göre bu durum Divan'ın geçici tedbir kararlarına uyulmaması sorununu resen ele almasının mümkün olmadığı sonucunu doğurmaz¹⁹.

Bu iddiayı destekleyen en önemli argüman, geçici tedbir kararlarının verilmesinde Divan'ın resen harekete geçebilmesidir. Gerek Statü md. 41/1'in geniş yorumundan hareketle gerekse de İçtüzük md. 75/1'de açıkça ifade edildiği üzere Divan, önüne gelen uyuşmazlıkta geçici tedbirlere ihtiyaç olup olmadığına, ihtiyaç varsa da hangi tür tedbirlerin alınacağına *proprio motu* (resen) karar verebilme imkânına sahiptir²⁰. Dolayısıyla, UAD de dâhil olmak üzere uluslararası yargı mekanizmalarının yargı yetkisinin kaynağında yer alan ve sınırlarını belirleyen devletlerin rızasının doğal bir sonucu olan *non ultra petita* (tarafların talepleriyle bağlı kalma) ilkesi, Divan'ın uyuşmazlığın esasına ilişkin verebileceği kararlarının sınırlarını

¹⁹ Paolo Palchetti, "Responsibility for breach of provisional measures of the ICJ: between protection of the rights of the parties and respect of the judicial function", *Rivista di Diritto Internazionale*, 2017, 100/1, s. 7.

²⁰ Statü md. 41/1'in geniş yorumuyla teorik olarak var olduğu kabul edilen *proprio motu* inceleme yetkisi, 2019 yılında İçtüzük md. 76/1'e eklenen "[...] or *proprio motu* [...]" ifadesiyle açıkça tanınmış oldu.

belirlerken geçici tedbir kararı verme yetkisi bakımından geçerli değildir²¹. Bunun nedeni, geçici tedbir kararlarının amacının uyuşmazlığa taraf devletlerin öznel haklarını korurken aslında bizatihi Divan'ın yargısal yetkisini ve işlevini korumak olmasıdır²². Divan geçici tedbir kararlarına hükmederken, esasında kendisine sunulmuş uyuşmazlıkla ilgili vereceği nihai kararı anlamsızlaştıracak; dolayısıyla onun işlevinin ve otoritesinin sorgulanmasına neden olacak sonuçların ortaya çıkmasını bir nevi engellemek gayesindedir.

Divan'ın resen geçici tedbir kararı verebilmesini temellendiren gerekçeler – hatta çok daha fazlası –, bu gibi kararların uygulanmaması halinde de mevcuttur. Yargıç Verhoeven'in dikkat çektiği üzere, temel amacı esas hakkında verilecek kararın “*etkinliğini*” korumak olan geçici tedbir kararlarına uyulmaması aslında “*Divan'ın otoritesine bir meydan okuma*”dır. Dolayısıyla, “*Divan'ın gerekli gördüğünde resen harekete geçerek emredilen tedbirlerin ihlal edilmesini kınaması anlaşılabilir bir durumdur*”²³.

Palchetti'ye göre de Divan, “*yargısal işlevlerinin etkinliğini ve otoritesini korumak*” amacıyla, nasıl ki resen geçici tedbir kararı verebiliyorsa, bu kararlara uyulup uyulmaması konusunda da uyuşmazlığa taraf devletlerin talebi olmadan gerekli gördüğü kararları alabilir; hatta almalıdır²⁴. Yazar

²¹ Bal, ss. 163-166. Genel olarak Divan'ın yargı yetkisi bakımından *non ultra petita* ilkesinin yeri ve sınırları için bkz. Kolb, ss. 919-927; geçici tedbir kararları bakımından özellikle s. 925.

²² Divan, *LaGrand* kararında geçici tedbir kararlarının hukuki bağlayıcılığını da bu argümanla açıklamaktadır. Bkz. ICJ, *LaGrand (Germany v. United States of America)*, Judgment of 27 June 2001, para. 102.

Aynı kararda Divan, Almanya'nın geçici tedbir kararına uyulmamasının tespitinin yanında ayrıca bu ihlalin tazmini gibi bir talepte bulunmamasını dikkate alarak değerlendirme yaptığını ifade ederek bir nevi tazmine resen hükmedemeyeceğini belirtmiştir (para. 116). Bu gerekçe de göstermektedir ki geçici tedbir kararına uyulmamasının tespiti ile karara uyulmaması nedeniyle taraf devlet(ler)in somut olarak uğrayacağı zararların tazmini arasında fark vardır. İlkinde taraf devletlerin öznel haklarının yanında kendi yargı yetkisini ve işlevini koruması beklenen Divan resen harekete geçebileceken; ikincisinde, taraf devletin uğrayacağı somut zarar söz konusu olduğundan *non ultra petita* ilkesi geçerli olacaktır. Aynı yönde bir değerlendirme için bkz. Palchetti, s. 8-9.

²³ ICJ, *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment of 19 December 2005, Declaration of Judge ad hoc Verhoeven, s. 358.

²⁴ Palchetti, s. 7-8 ve 17.

bunu Divan'ın geçici tedbir kararlarına uyulmasını sağlamada “*proaktif rolü*” olarak tanımlamaktadır²⁵.

Son olarak belirtmek gerekir ki, geçici tedbir kararının verilmesinde olduğu gibi, bu kararlara uyulmamasının tespitinde de Divan tarafların iddialarının ispatını isteyebileceği gibi resen karar vermesi gerektiğinde kendi bilgisi dâhilindeki olgulara da dayanabilir²⁶.

1.2. UAD'nin Geçici Tedbir Kararlarının Takibine Yönelik Uygulamaları

Divan'ın geçici tedbir kararlarına uyulmaması halinde resen harekete geçebilmesi yalnızca bir imkân değil, yargısal işlevlerinin ve otoritesini korumak adına bir zorunluluktur. Bununla birlikte, Statü ve İçtüzük Divan'ın resen başvurulabileceği yöntemler konusunda çok fazla seçenek sunmamaktadır. Divan'ın hükmedilen geçici tedbirlere uyulmasına ilişkin taraflardan bilgi talebi ve geçici tedbir kararına uyulmadığına ilişkin tespiti, uygulamada karşılaşılan iki yöntem olarak incelenebilir.

1.2.1. Bilgi Talebi

UAD'nin geçici tedbir kararlarının uygulanmasına yönelik uyuşmazlık sürerken başvurabildiği tek yöntem, ilgili taraf(lar)a aldığı tedbirlerle ilgili bilgi verme yükümlülüğü de yüklemesidir. Bu yükümlülüğün amacı, hükmedilen tedbirlerin gerektiği gibi uygulanıp uygulanmadığını takip etmek ve gerektiğinde yeni tedbirlerin alınmasını gözetmektir²⁷.

İlk defa *Balıkçılık Yetkisi (Birleşik Krallık v. İzlanda)* davasında verdiği geçici tedbir kararında başvurulmuş bu uygulama²⁸, 1978 tarihinde revize edilen UAD İçtüzüğü'ne kadar açık bir hukuki düzenlemeye

²⁵ *Ibid.*, s. 6.

²⁶ *Ibid.*, s. 10.

²⁷ Hugues Hellio, Solveig Henry, “Le suivi par la Cour internationale de Justice de ses ordonnances en indication de mesures conservatoires. Une pratique émergente entre inspiration, discrétion et recherche d'effectivité”, *Revue générale de droit international public*, 2020, 2, s. 229; Çağiran, s. 343.

²⁸ ICJ, *Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland)*, Order of 17 August 1972, 1), (f).

UAD'nin daha eski tarihli iki geçici tedbir kararı olduğu halde (kronolojik sırayla *Anglo-Iranian Oil Co. (Royaume-Uni c. Iran)*, Order of 5 July 1951 ve *Interhandel (Suisse c. Etats-Unis d'Amérique)*, Order of 24 October 1957), bu kararlarında ilgili taraflara bilgi verme yükümlülüğü yüklenmemiştir.

dayanmamaktaydı²⁹. Günümüzde de revize edilen haliyle yürürlükte olan İçtüzük md. 78'e göre "*Divan, belirttiği geçici tedbirlerin uygulanmasıyla bağlantılı herhangi bir konuda taraflardan bilgi talep edebilir.*"

Divan'ın, geçici tedbirlere uyulmasıyla ilgili bilgi talep etme yetkisi 1978'te yazılı hale getirilmesine rağmen, uzunca bir süre bu yetkisini kullanmadığı görülmektedir³⁰.

Divan'ın *Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi (Paraguay v. Amerika Birleşik Devletleri)* davasında vermiş olduğu 9 Nisan 1998 tarihli geçici tedbir kararında³¹ tekrar hatırlanan; hemen akabinde, *LaGrand* davasında verdiği geçici tedbir kararında da yinelenen bilgi verme yükümlülüğü 2000'li yıllarda Divan'ın geçici tedbirlere hükmettiği neredeyse her kararda başvurulan bir uygulamaya dönüşmüştür³². Özellikle *LaGrand* davasıyla görünür hale gelen geçici tedbir kararlarına uyulmamasının gerek uyuşmazlığa konu hakların gerekse de Divan'ın otoritesinin korunması bakımından ağır sonuçları, şüphesiz, bu eğilimi güçlendirmiştir.

Bu eğilimin kısmen korunduğu 2010-2020 yılları arasında verilen on iki geçici tedbir kararının altısında bilgilendirme yükümlülüğü de öngörülmüştür³³. 2021 yılından günümüze kadar ise Divan'ın geçici tedbir kararı verdiği beş davadan yalnızca birinde aynı zamanda bilgilendirme yükümlülüğüne hükmettiği görülmektedir. Geçici tedbirlere bilgilendirme yükümlülüğünün eşlik ettiği son uyuşmazlık, *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin Gazze Şeridinde Uygulanması (Güney Afrika v. İsrail)* davasıdır. Bu davada art arda verilen üç geçici tedbir kararında da birbirinin aynısı olan ifadeyle "*İsrail Devleti, bu kararın yürürlüğe girmesinden itibaren bir ay içinde, bu kararı uygulamak için*

²⁹ Hellio, Henry, s. 229-230. Belirtmek gerekir ki açık düzenlemenin eksikliğine rağmen Divan'ın yargılama sürerken uyuşmazlıkla ilgili her türlü bilgiyi talep etme yetkisinin doğal olarak var olması gerektiği savunulmaktadır. Bkz. Gemalmaz, s. 349.

³⁰ Hellio, Henry, s. 230-231.

³¹ ICJ, *Vienna Convention on Consular Relations (Paraguay v. United States of America)*, Order of 9 April 1998.

³² 2000'li yılların başından itibaren UAD'nin geçici tedbir kararlarına eşlik eden bilgi verme yükümlülüğüne ilişkin örnekler için bkz. Hellio, Henry, s. 232-233. Bu periyotta bilgi verme yükümlülüğüne başvurulmayan tek istisna *Kongo Topraklarında Silahlı Faaliyetler* davasındaki 1 Temmuz 2000 tarihli geçici tedbir kararıdır. Bkz. ICJ, *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Order of 1 July 2000.

³³ Bkz. Hellio, Henry, s. 236, tablo.

alınan tüm tedbirler hakkında Divan'a bir rapor sunacaktır" denilmektedir³⁴.

Diğer dört kararda ise, geçici tedbirlere hükmedilmesini talep eden tarafın bilgilendirme yükümlülüğüne ilişkin de bir talebi olduğu halde Divan buna gerek görmemiştir³⁵. Irk ayrımcılığına ve soykırıma varan suçlara ilişkin iddiaların olduğu bütün bu yakın tarihli davalarda, Divan'ın geçici tedbir kararı verirken hangi gerekçelerle bildirim yükümlülüğüne yer verdiğine ya da yer vermediğine dair net bir açıklama karar metinlerinde yoktur. Hükmedilen geçici tedbirlerin niteliklerinden ve gerekçelerinden hareketle, özellikle durumun ağırlığı, alınacak tedbirlerin aciliyeti ve yerine getirilmemesinin sonuçları gibi nedenlerin bildirim yükümlülüğünün kararlaştırılmasında etkili olduğu söylenebilir.

Divan'ın geçici tedbir kararlarına eşlik eden bildirim yükümlülüğü çoğu zaman, "[t]araflardan her biri, [belirlenen] geçici tedbirlere uyup uymadığı konusunda Divan'ı bilgilendirecektir"³⁶ veya ilgili devlet "bu karar uyarınca alınan tüm tedbirler hakkında Divan'ı bilgilendirecektir"³⁷, gibi genel ifadelerle formüle edilmektedir.

Kimi zaman Divan'ın alınacak tedbirlerin niteliği ve süresiyle ilgili çok daha net ifadeler kullandığı görülmektedir. Örneğin *Nikaragua'nın Sınır Bölgesindeki Kimi Faaliyetleri* davasında,

"Nikaragua, doğu *caño*'nun kuzeyindeki kumsalda yer alan hendeği işbu karar tarihinden itibaren iki hafta içerisinde dolduracaktır; hendeğin doldurulmasının tamamlandığını derhal Divan'a bildirecek ve söz konusu tamamlanma tarihinden itibaren bir hafta içerisinde, fotoğraflı kanıtlar da

³⁴ ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, Order of 26 January 2024, (6); Order of 28 March 2024, (3); Order of 24 May 2024, (3).

³⁵ Bu kararlar, kronolojik sırayla: *Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Armenia v. Azerbaijan)*, Order of 7 December 2021; *Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Azerbaijan v. Armenia)*, Order of 7 December 2021; *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*, Order of 16 March 2022; *Application of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Canada and the Netherlands v. Syrian Arab Republic)*, Order of 16 Novembre 2023.

³⁶ ICJ, *Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation)*, Order of 15 Octobre 2008 – Provisional measures, D.

³⁷ ICJ, *Jadhav (India v. Pakistan)*, Order of 18 May 2017 – Provisional measures, I.

dâhil olmak üzere gerekli tüm ayrıntıları içeren bir raporu Divan'a sunacaktır³⁸

denilerek Nikaragua'ya yüklenen bilgilendirme yükümlülüğü gayet detaylı düzenlenmiş ve kesin süreye bağlanmıştır. Böylece, genel ifadelerle geçici tedbirlere uygun önlemlerin alınması ve bildirilmesi istemi yerine, Nikaragua'nın neyi tam olarak nasıl ve ne zamana kadar yapması gerektiği Divan tarafından dikte edilmiştir. Buna ek olarak Divan, her iki tarafın tüm geçici tedbir kararlarına uyulmasıyla ilgili üç aylık periyotlarda bilgilendirme yapması gerektiğine de hükmetmiştir. Bu periyodik bilgi talebi, Divan'ın daha sonraki kararlarında da yaygın bir uygulamaya dönüşecektir³⁹.

Yakın zamanda *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin Uygulanması (Gambiya v. Myanmar)* davasında Divan, Myanmar'ın belirlenen geçici tedbirlere yönelik alacağı "tüm önlemlere ilişkin olarak, karar tarihinden itibaren dört ay içinde ve daha sonra Divan tarafından dava hakkında nihai bir karar verilinceye kadar her altı ayda bir rapor sunmasına" hükmetmiştir⁴⁰.

Geçici tedbir kararlarına eşlik eden, özellikle detaylı ve periyodik bilgi talebi bir yandan Divan'ın uyuşmazlıkla ilgili esas hakkında vereceği kararı da etkileyebilecek güncel durumla ilgili bilgilendirilmesini sağlarken, diğer yandan geçici tedbirlere uyulmasının sağlanmasına hizmet eden etkili bir araca dönüşmektedir⁴¹.

Bu noktada eleştirilebilecek en önemli husus, bilgilendirme yükümlülüğünün gerektiği gibi yerine getirilip getirilmediğine ve içeriğine ilişkin uluslararası kamuoyunun yeterince bilgilendirilmemesidir. Divan'ın ne internet sitesinde ne de yıllığında, bildirim yükümlülüklerine ilişkin ilgili devletlerin eylemlerine ve bildirimlerinin içeriğine ilişkin bir açıklama ve belge paylaşımı yoktur. Bununla ilgili bilgilendirme ancak esas hakkında kararda⁴² ya da *Güney Afrika v. İsrail* davasında olduğu üzere yeni geçici tedbirlere hükmedilmesi gerektiğinde, detay verilmeksizin yalnızca bilgi notu olarak yapılmaktadır⁴³. Bu bilgilerin uluslararası kamuoyuyla

³⁸ ICJ, *Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua)*, Order of 22 November 2013 – Provisional measures, 2 B).

³⁹ Bu tespit ve ilgili kararın analizi için bkz. Hellio, Henry, s. 234-235.

⁴⁰ ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, Order of 21 January 2020 - Provisional measures 4.

⁴¹ Benzer bir yaklaşım için bkz. Hellio, Henry, s. 240.

⁴² *İbid.*, s. 238

⁴³ ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, Order of 28 March 2024, para. 8; Order YUHFD Cilt. XXII No.1 (2025)

paylaşılması, geçici tedbirlere uyması gereken devlet üzerindeki baskıyı şüphesiz arttıracaktır.

1.2.2. Geçici Tedbirlere Uyulmadığının Tespiti

UAD'nin, *LaGrand* kararında belirttiği üzere, “*bir davayı karara bağlama yetkisine sahip olduğu durumlarda, bu uyuşmazlıkta hükmedilen [...] geçici tedbirlere uyulmadığını tespit etmesini talep eden başvuruları inceleme yetkisi de vardır*”⁴⁴. Söz konusu tespitin hangi aşamada ve nasıl yapılabileceği sorusunu cevaplamadan önce belirtmek gerekir ki Divan'ın geçici tedbir taleplerini inceleme yetkisini vurgulaması, resen değerlendirme yetkisinin olmadığı anlamına gelmez. Yukarıda da vurgulandığı üzere *non ultra petita* ilkesi, Divan'ın geçici tedbir kararları bakımından geçerli değildir. Divan'ın, özellikle yargılama sürerken, hükmettiği geçici tedbir kararına uyulmadığına ilişkin bir karar alması, yine Divan'ın yargısal yetkisini ve işlevini korumak amacına yönelik olacağından geçici tedbir kararı ile aynı işleve sahip olacaktır⁴⁵. Dolayısıyla, geçici tedbirlere uyulmadığına ilişkin bir tespit içeren kararın Divan tarafından resen alınabileceğini kabul etmek gerekir.

Literatürde yaygın olarak tespit edildiği üzere⁴⁶ Divan, vermiş olduğu geçici tedbir kararlarına uyulup uyulmadığına ilişkin değerlendirmeyi genelde esas hakkında kararında yapmaktadır. *Kosta Rika v. Nikaragua* kararında da Divan “*geçici tedbirlere uyulup uyulmadığını değerlendirmesi için uygun yer[in] esasa ilişkin karar[...]*”⁴⁷ olduğunu açıkça ifade etmiştir. Esas hakkında karar verilinceye kadar uyulması beklenen tedbirlere uyulmadığına ilişkin tespitin bu aşamada yapılmasının artık bir anlamı olmayacağı düşünülebilir. Gerçekten de esas hakkında karar verildiği andan itibaren kesin hükümle birlikte sona eren geçici tedbir kararına uyulmadığına dair bir tespit, ilgili uyuşmazlık bakımından ve geçici tedbirlere uyulmasına dair herhangi bir işleve sahip olmayacaktır. Fakat Divan'ın aynı kararda devamlı belirttiği üzere, “*mevcut karara dâhil*

of 24 May 2024, para. 9 ve 12. Bu son kararda, yalnızca “*sivillerin tahliyesi sürecine yönelik bilgilendirmenin yeterince yapılmadığı*” konusunda bir detaya yer verilmektedir (para. 46).

⁴⁴ ICJ, *LaGrand (Germany v. United States of America)*, Judgment of 27 June 2001, para. 45.

⁴⁵ Bkz. Hellio, Henry, s. 252.

⁴⁶ Bahse konu görüş birliği hakkında bkz. Bal, s. 211.

⁴⁷ ICJ, *Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua)*, Judgment of 16 December 2015, para. 126.

edilecek bir ihlalin varlığına ilişkin bir ifade 'gereksiz' olarak görülemez. İhlale ilişkin herhangi bir sorumluluğun sona erdiği de söylenemez: Sona ermiş olabilecek şey ihlaldir, ihlalden kaynaklanan sorumluluk değil'⁴⁸. Dolayısıyla, geçici tedbir kararına uyulmadığına ilişkin tespit, Divan'ın ilgili uyuşmazlıkta esas hakkında vereceği hükümden bağımsız olarak, karara uymayan devletin uluslararası hukuk sorumluluğunun ileri sürülebilmesi bakımından işlevini korur⁴⁹.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, esas hakkında verilecek kararda da olsa, geçici tedbir kararlarına uyulmadığına ilişkin geçmişe dönük bir tespit, o uyuşmazlık bakımından olmasa da Divan önünde görülmekte olan ya da gelecekteki diğer uyuşmazlıklarda verilecek tedbir kararlarına devletlerce uyulması bakımından zorlayıcı bir işleve sahip olacaktır.

Bununla birlikte Divan'ın geçici tedbirlere uyulmadığına ilişkin tespiti esas hakkında verilecek karara bırakması eleştirilmektedir. Bu tespitin, Divan'ın yargısal işlevlerini ve otoritesini sorgulatacak bir biçimde yıllar sonra ve ilgili uyuşmazlık bakımından pek de etkili olmayan yöntemlerle yapılması bu eleştirilerin en önemli dayanağıdır. Örneğin *Bosna Hersek v. Sırbistan* uyuşmazlığıyla ilgili esas hakkındaki kararında Divan, Sırbistan'ın soykırım suçunun işlenmesini önlemek için elinden gelen tüm tedbirleri almasına ve etkisi altındaki herhangi bir örgüt veya kişinin soykırım yapmamasını sağlamasına yönelik hükmettiği 8 Nisan 1993 tarihli geçici tedbirlere uymadığını tespit etmiştir⁵⁰. Bu tespite rağmen, Bosna Hersek'in sembolik olarak talep ettiği tazminatın reddedilmesi⁵¹, özellikle soykırım mağdurları bakımından daha güçlü bir manevi tatminin yaşanmasını engellemiştir⁵². Bu örnekte daha fazla eleştirilen nokta ise, Divan'ın geçici tedbir kararlarına uyulmadığının tespiti için esas hakkında kararını açıkladığı 26 Şubat 2017 tarihine kadar beklemiş olmasıdır. *Kosta Rika v. Nikaragua* uyuşmazlığındaki karara ekli Ayrık Görüş'ünde Yargıç Cançado Trindade'nin haklı olarak eleştirdiği üzere, Divan'ın bu tespiti yapması için aradan on dört yıl geçmesi gerekmiştir. Halbuki Divan, bu gibi durumlarda verilen geçici tedbir kararlarına uyulmamasının ağır ve tamir edilemez sonuçlarını da dikkate alarak, bu ihlali ve ihlalin hukuki sonuçlarını hızlıca

⁴⁸ *Idem.*

⁴⁹ Hellio, Henry, s. 251.

⁵⁰ ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment of 26 February 2007, para. 456.

⁵¹ *Ibid.*, para. 469.

⁵² Kolb, s. 650.

tespit edebilirdi. Yargıç Cançado Trindade'ye göre, geçici tedbir kararlarının “önleyici işlevi” de dikkate alındığında, bunlara uyulmamasının tespitinin esas hakkında değerlendirmeye bırakılmadan derhal ve resen yapılması yerinde olurdu⁵³.

2. BM'nin Politik Organlarının Geçici Tedbir Kararlarının Uygulanmasındaki Rolü

BM Şartı'nın 92. maddesine göre UAD, Örgüt'ün “*başlıca adli organı*” ve onun Statü'sü de Şart'ın “*ayrılmaz bir parçası*”dır. Bu organik ilişki nedeniyle, BM'nin hükümetlerarası yapıları nedeniyle politik olarak nitelendirilebilecek organları, yargı organı olan UAD'nin vermiş olduğu kararların uygulanması bakımından belirli roller üstlenmektedir. Geçici tedbir kararları bakımından da gündeme gelen bu roller, Güvenlik Konseyi (BMGK; Konsey)'nin ve Genel Kurul'un yetkileri çerçevesinde incelenecektir.

2.1. BM Güvenlik Konseyi'nin Rolü

Geçici tedbir kararlarına uyulmasının sağlanmasıyla ilgili BM organlarının işlevi konusunda gerek BM Şartı'nda gerekse de UAD Statüsü'nde açıkça ilgi kurulan Güvenlik Konseyi'nin rolüne değinmek gerekir. Konsey'in geçici tedbir kararlarına uyulmasının sağlanmasıyla ilgili işlevi UAD Statüsü md. 41/2 ve BM Şartı md. 94/2 bağlamında tartışılmaktadır.

UAD Statüsü md. 41'in ilk fıkrasına göre “[...] *durumun gerektirdiğine hükmederse, tarafların her birinin hakkını korumak için [...] geçici önlemlerin alınması[na]*” karar verme yetkisine sahip olan Divan, aynı maddenin ikinci fıkrasına göre “*öngörülen bu önlemler[i], kesin karardan önce hemen taraflara ve Güvenlik Konseyi'ne bildir[mekle]*” mükelleftir. İlgili düzenlemede bu bildirim amacına dair netlik yoktur. UAD İçtüzüğü'nün md. 41/2'ye koşut nitelikte md. 77'ye göre, bildirim kapsamı ve yöntemiyle ilgili ek bilgiler yer alsa da bildirim amacına ve Güvenlik Konseyi'nin bildirim sonrası yetkisine ilişkin yine netlik sözü konusu değildir. Bu bildirimden hareketle, Konsey'in geçici tedbir kararlarının uygulanmasına yönelik yetkiyle donatıldığını düşünmemek gerekir. Zira UAD kararlarının uygulanması konusunda Konsey'in

⁵³ ICJ, *Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua)*, Judgment of 16 December 2015, Separate opinion of Judge Cançado Trindade, para. 33-36.

Benzer bir yaklaşım için bkz. Hellio, Henry, s. 252.

yetkilendirildiği Şart md. 94/2 kapsamına girdiği tartışmasız olan Divan'ın nihai hükümleri bakımından dahi böyle bir bildirim mekanizması öngörülmemiştir. Hatta bu gibi hükümlerin uygulanmaması nedeniyle ancak uyuşmazlığa taraf devletlerin başvurusuyla Konsey harekete geçebileceksen, geçici tedbir kararları için Divan'ın bildiriyle Konsey'in kendiliğinden yetkili hale geldiği ileri sürülemez. Literatürde de genel olarak kabul gördüğü üzere, Statü md. 41/2 kapsamındaki bildirim amacını aynı uyuşmazlıkla paralel olarak ilgilenmek zorunda kalabilecek iki BM organının – özellikle de BMGK gibi uluslararası barış ve güvenlikle ilgili birincil yetkiye sahip organın –, alabileceği kararları etkileyebilecek tasarruflarından bir diğerini bilgilendirmektedir⁵⁴.

BMGK'nin geçici tedbir kararlarının uygulanmasını sağlama yetkisiyle ilgili asıl tartışma BM Şartı md. 94/2 çerçevesinde yürütülmektedir. Şart md. 94/2'e göre,

“[u]yuşmazlığın taraflarından biri, Divan'ın verdiği bir hükme göre kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmese, bir taraf Güvenlik Konseyi'ne başvurabilir Konsey de gerekli görürse hükmün yerine getirilmesi için tavsiyelerde bulunabilir ya da alınacak önlemleri kararlaştırabilir.”

Bu düzenleme ile BMGK'nin geçici tedbir kararlarına uyulmasını sağlamak üzere yetkilendirilip yetkilendirilmediği konusunda uygulamada bir netlik olmadığı gibi literatürde de farklı yaklaşımlar vardır.

Uygulamada, UAD'nin vermiş olduğu geçici tedbir kararının Konsey önüne taşındığı ilk örnek Birleşik Krallık ile İran'ı karşı karşıya getiren *Anglo-Iranian Oil Co.* davasıdır. Dava esnasında UAD'nin vermiş olduğu geçici tedbir kararına⁵⁵ İran tarafından uyulmadığı gerekçesiyle Birleşik Krallık konuyu BMGK gündemine taşıyarak, geçici tedbir kararlarına uyulmasının sağlanmasına yönelik bir karar tasarısı sunmuştur⁵⁶. Konsey'in konuyu ele aldığı oturumlarda Birleşik Krallık temsilcisi Konsey'in, Şartın 35. maddesinin verdiği genel yetkinin de ötesinde, Divan'ın vermiş olduğu geçici tedbir kararlarıyla ilgili Şart'ın 94/2. maddesinden ve Statü'nün 41/2.

⁵⁴ Constanze Schulte, *Compliance with Decisions of the International Court of Justice*, Oxford University Press, 2004, s. 61; Lando, s. 11; Kolb, s. 655. Gemalmaz'a göre ise, bu bilgilendirme iki BM organı arasında işbirliğini sağlama işlevine ek olarak Divan'ın geçici tedbir kararını destekleme/güçlendirme potansiyeline de sahiptir. Bkz. Gemalmaz, s. 733.

⁵⁵ ICJ, *Anglo-Iranian Oil Co. (United Kingdom v. Iran)*, Order of 5 July 1951.

⁵⁶ UN Security Council, Draft resolution / submitted by the United Kingdom delegation, S/2358, 29 Septembre 1951. <https://digitallibrary.un.org/record/480103?ln=en&v=pdf> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

maddesinden kaynaklanan özel bir yetkisinin olduğunu ileri sürerken⁵⁷; İran temsilcisi, Divan'ın yalnızca nihai kararlarının bağlayıcı nitelikte olduğunu ve ancak bu kararların Şart'ın 94/2 maddesi kapsamında girdiğini, Statü'nün 41/2. maddesinde öngörülen bildirim yükümlülüğünün devletlerarası uyuşmazlıklarla ilgili BM organları arasında koordinasyonu sağlama amacından ibaret olduğunu ileri sürmüştür⁵⁸. UAD'nin geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığı konusunda dahi netliğin henüz olmadığı bir dönemde, bu karşılıklı iddialara Konsey üyesi diğer devletlerin de kimi çekinceleri eklenince, Konsey geçici tedbirlere uyulması talebine dair bir karar almadan konu kapanmıştır⁵⁹.

BMGK'nin daha sonraki bazı kararlarında UAD'nin geçici tedbir kararlarına atıf yaptığı örnekler mevcuttur. İlk olarak ABD ile İran'ı karşı karşıya getiren *Tahran'daki Diplomatik ve Konsolosluk Personeli* davasında UAD'nin vermiş olduğu geçici tedbir kararına⁶⁰, uyuşmazlığın Konsey'e taşınmasıyla Konsey'in aldığı 31 Aralık 1979 tarih ve 461 sayılı kararın başlangıç kısmında dikkat çekilerek uyulması gereken geçici tedbirler özetle tekrar edilmiştir⁶¹. Benzer bir biçimde, *Bosna Hersek v. Sırbistan* uyuşmazlığında da UAD'nin almış olduğu geçici tedbir kararı⁶², BMGK'nin

⁵⁷ UN Doc. S/PV.559, 01.10.1951, para. 19 ve 93. <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2FPV.559&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

⁵⁸ UN Doc. S/PV.560, 15.10.1951, para. 59-62. <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2FPV.560&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

⁵⁹ Ekvador temsilcisinin, geçici tedbir kararlarının Şart md. 94/2 kapsamında görülmemesi gerektiği görüşünde olmasına rağmen kesin bir kanaate varmak için UAD'den görüş alınabileceğine ilişkin önerisinin karşılık bulmadığı (UN Doc. S/PV.562, 17.10.1951, para. 38-39); Fransa temsilcisinin ise Divan'ın ilgili davada öncelikle yetki meselesine dair bir karar verdikten sonra Konsey'in uyuşmazlığı yeniden gündemine alması yönündeki teklifinin ise kabul edilerek konunun gündemden çıkarıldığı anlaşılmaktadır (UN Doc. S/PV.565, 19.10.1951, para. 10 ve 62). Ayrıca bkz. Bal, s. 222-223; Attila Tanzi, "Problems of Enforcement of Decisions of the International Court of Justice and the Law of the United Nations", *European Journal of International Law*, 1995, 6(4), ss. 564-565.

⁶⁰ ICJ, *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran)*, Order of 15 December 1979.

⁶¹ UN Security Council, S/RES/461, 31.12.1979. [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2FRES%2F461\(1979\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2FRES%2F461(1979)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False) (Erişim tarihi: 10.11.2024).

⁶² ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Order of 8 April 1993.

hemen akabinde konuyla ilgili aldığı kararda hatırlatılmıştır⁶³. Bu iki örnekte de, UAD'nin geçici tedbir kararına ilişkin atfın önemine rağmen, Konsey'in Şart md. 94/2 kapsamında kendisinde özel bir yetki gördüğüne dair netlik yoktur⁶⁴. BMGK'nin, Şart md. 94/2 kapsamına girdiğine şüphe duyulmayan UAD'nin nihai hükümleri açısından dahi karar alıp almaması ya da alacağı kararların niteliği bakımından tam bir takdir yetkisi bulunduğu⁶⁵, geçici tedbir kararlarına ilişkin zikredilen yukarıdaki örneklerde açıkça md. 94/2'ye dayanmaması ya da bu kararlara dayanarak bağlayıcı tedbirler dikte etmemesi tek başına bir gösterge olmayacaktır⁶⁶.

Geçici tedbir kararlarının Şart md. 94/2 kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine ilişkin, uygulamada bir netlik olmayışının da etkisiyle, literatürde de farklı yaklaşımlar savunulmaktadır. Yaklaşım farklılıklarının en önemli sebebi, md. 94/2'de kullanılan *hüküm* (İngilizce *judgment*; Fransızca *arrêt*) ifadesinin kapsamına ilişkin yorum farklılıklarıdır. Baskın eğilime göre md. 94/2'de geçem *hüküm* ifadesi Divan'ın yalnızca esasa ilişkin verdiği kesin nitelikteki nihai kararlarla sınırlıdır; bağlayıcı olsalar da geçici tedbir kararları bu kapsama girmez⁶⁷. Bu yoruma dayanak olarak da aynı maddenin ilk fıkrasında daha kapsayıcı nitelikteki *karar* (İngilizce *decision*; Fransızca *décision*) ifadesinin kullanılması gösterilmektedir. Buna göre Şart md. 94'ün ilk fıkrasında

⁶³ UN Security Council, S/RES/819, 16.04.1993. [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2FRES%2F819\(1993\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2FRES%2F819(1993)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False) (Erişim tarihi: 10.11.2024); Ayrıca bkz. Tanzi, ss. 565-567.

⁶⁴ Hakkı Hakan Erkiner, "Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı Kararlarının Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Aracılığıyla Uygulanması", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2017, 23(2), s. 98; Bal, s. 223.

⁶⁵ Bkz. Hermann Mosler, Karin Oellers-Frahm. "Art. 94", in Bruno Simma et al. (eds), *The Charter of the United Nations. A Commentary*, 2nd ed., Oxford University Press, 2002, s. 1175; Tams, "Article 94 UN Charter", para. 58.

⁶⁶ Aksi bir görüş olarak Tams bu uygulama örneklerinde BMGK'nin açıkça md. 94/2'yi dayanak almamasını, geçici tedbir kararlarının bu kapsama girmemesinin bir göstergesi olarak yorumlamaktadır. İbid, para. 53.

⁶⁷ Bu yaklaşımı benimseyen, özellikle İngilizce literatürde çok sayıda çalışma olsa da geçici tedbir kararlarının bağlayıcı olduğuna ilişkin tartışmaların sona erdiği 2001 *LaGrand* kararı sonrası olanlara öncelik vermek gerekirse bkz. Bal, s. 221; Schulte, s. 62; Tams, "Article 94 UN Charter", para. 14-15 ve para. 52; Mosler, Oellers-Frahm, s. 1174-1175; Lando, s. 9-10; Maurice Mendelson, "State responsibility for breach of interim protection orders of the International Court of Justice", in M. Fitzmaurice, D. Sarooshi (eds), *Issues of State Responsibility Before International Judicial Institutions*, Oxford and Portland Oregon, 2004, s. 51; Michael Wood ve Eran Sthoeger, *The UN Security Council and International Law*, Cambridge University Press, 2022, s. 178.

Divan'ın bağlayıcı nitelikteki her türlü kararı kast edilirken, ikinci fıkrasında yalnızca nihai nitelikteki kararlarına atıf yapılmak istenmektedir. Benzer bir kavram tercihinin UAD Statüsü'nün 59 ve 60. maddelerinde de rastlanmaktadır. Divan'ın vermiş olduğu kararların bağlayıcılığını vurgulayan md. 59'da daha geniş bir kavram olan *karar* ifadesi yer almışken, özel olarak nihai ve kesin nitelikteki kararlara atıf yapan md. 60'ta *hüküm* ifadesi kullanılmaktadır.

Buna karşın kimi yazarlara göre *karar* ve *hüküm* ifadeleri arasında bu denli net bir anlam ayrımı yoktur; bu kavramlar birbirinin yerine kullanılabilir esnekliktedir⁶⁸. Ayrıca Kolb'a göre, geçici tedbir kararları *order* (ing.)/*ordonnance* (fr.) şeklinde verilmekle birlikte, bunların *judgment/arrêt* olarak verilmesinin önünde teknik bir engel yoktur⁶⁹. Dolayısıyla şekli değil maddi bir değerlendirme yaparak, UAD kararının isimlendirmesi ne olursa olsun içeriği itibarıyla bağlayıcı ise md. 94/2 kapsamına girdiğini kabul etmek gerekir⁷⁰. Kolb'a göre bu doğrultuda bir yorum, artık bağlayıcı olduğuna şüphe duyulmayan geçici tedbir kararlarına gerektiğinde BMGK aracılığıyla uyulmasının sağlanmasına imkân tanıyacağı için, bu yönde çok fazla seçeneği olmayan Divan'ın imajı da korunmuş olacaktır⁷¹. Benzer bir biçim de Vučić de, nasıl ki Divan işlevsel bir yorumla geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığı konusunda net bir tutum aldıysa, Statü md. 41/2'nin ve Şart md. 94/2'nin yine işlevsel bir yorumuyla

⁶⁸ Kolb, s. 847; Tanzi, s. 568; Mosler, Oellers-Frahm, s. 1174-1175;

Benzer bir yaklaşım benimseyen ancak farklı bir sonuca varan Pillepich'e göre ise, md. 94'te geçen *karar* ve *hüküm* ifadeleri aynı anlama gelecek şekilde anlaşılabilir; fakat, her iki ifadeyle de yalnızca Divan'ın esasa ilişkin nihai hükümleri kast edilmektedir. Nihai hükümler dışındaki kararları, hukuki bağlayıcılığı kabul edilen geçici tedbir kararları da dâhil olmak üzere, md. 94'ün ne ilk ne de ikinci fıkrası kapsamında değerlendirilebilir. Geçici tedbir kararlarının uygulanmasıyla ilgili UAD İçtüzüğü'nde yer alan düzenlemeler (özellikle md. 78) de göstermektedir ki, uygulanmaması halinde Konsey'in yetkili olduğu kararlar nihai hükümlerdir; geçici tedbir kararlarının uygulanması meselesi UAD'nin uhdesindedir. Bkz. Pillepich, s. 1994.

⁶⁹ Kolb, s. 636.

⁷⁰ Kolb'a göre, 1945'te geçici tedbir kararlarının bağlayıcı olacağı düşünülmemiş olabileceğinden md. 94 genel olarak UAD'nin nihai hükümleriyle ilişkilendirilmiş olabilir. Ancak, *LaGrand* kararından sonra hukuki bağlayıcılığı tartışmasız hale gelen geçici tedbir kararlarının da nihai hükümlere benzer bir dışsal uygulama mekanizmasından yararlanmasının ve md. 94/2'nin Divan'ın her türlü bağlayıcı kararlarını kapsayacak şekilde yorumlanmasının önünde bir engel yoktur. Bkz. Kolb, s. 656 ve s. 847; Tanzi, s. 568; Lando, s. 2.

⁷¹ Kolb, s. 848.

bu gibi kararların BMGK aracılığıyla uygulanmasının sağlanabileceğini ileri sürmektedir⁷².

Geçici tedbir kararlarının Şart md. 94/2 kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda zıt iki yaklaşımın argümanları da ikna edici olmaktan uzaktır. “*Hüküm*” ifadesinden yalnızca kesin nitelikteki nihai kararların anlaşılması gerektiğini savunan yazarlar da genel olarak kabul etmektedir ki ne Şart’ın ne de Statü’nün hazırlık çalışmalarında bu kavram tercihinin bilinçli bir biçimde yapıldığına dair bir emare vardır⁷³. Buradan hareketle savunulabilir ki, bir kararın nasıl isimlendirildiğinden ziyade maddi içeriğine ve işlevine bakmak gerekir. Fakat geçici tedbir kararlarının sadece bağlayıcı olmasından hareketle ve işlevsel bir yorum yaparak md. 94/2 kapsamında olduğunu ileri sürmek de doğru olmayacaktır. Birçok yazarın haklı olarak vurguladığı üzere bir kararın bağlayıcılığı ile BMGK aracılığı ile uygulanabilirliği arasında doğrudan bir ilişki yoktur⁷⁴. Üstelik bu yoruma Statü md. 41/2’deki bildirim yükümlülüğünden hareketle varmak, – yukarıda da vurgulandığı üzere Divan’ın nihai hükümleri bakımından dahi öngörülmemiş olan bir yetkilendirme sonucuna götüreceğinden – hatalı bir yaklaşım olacaktır.

Maddi içeriği ve işlevi açısından değerlendirildiğinde geçici tedbir kararlarının md. 94/2 kapsamına girdikleri konusunda asıl tereddüt yaratan özellikleri geçici nitelikleri⁷⁵ ve Divan tarafından resen alınabilmeleri veya değiştirebilmeleridir⁷⁶. Buna rağmen, BMGK’nin geçici tedbir kararlarını md. 94/2 kapsamında görerek tavsiyelerde bulunmasının ya da zorlayıcı önlemler kararlaştırmasının önünde hukuki bir engel olmadığı görülmektedir.

Kimi yazarlara göre, BMGK’nin gerektiğinde tavsiye niteliğinde ya da zorlayıcı kararlar vermesi bakımından VI. ve VII. bölüm çerçevesindeki

⁷² Bkz. Mihajlo Vučić, “Binding Effect of Provisional Measures as an Inherent Judicial Power – an Example of Cross-Fertilization”, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, LXVI (4), 2018, ss. 127-147, özellikle s. 135.

⁷³ Tanzi, s. 564. Belirtmek gerekir ki bu görüş taraftarlarına göre, dile getirilmemiş de olsa, bu kavram farklılığı kazara ortaya çıkmış olamaz; bu tercihin bir anlamı olmalıdır. Bkz. Tams, “Article 94 UN Charter”, para. 52; Mosler, Oellers-Frahm, s. 1175; J.-Maurice Arbour, “Quelques réflexions sur les mesures conservatoires indiquées par la Cour internationale de justice”, *Les Cahiers de Droit*, 1975, 16(3), s. 551-552.

⁷⁴ Bkz. Schulte, s. 61.

⁷⁵ Bkz. Mosler, Oellers-Frahm, s. 1178.

⁷⁶ Kolb’un da dikkatinden kaçmadığı üzere tam olarak bu nedenlerle geçici tedbir kararları *order/ordonnance* formunda alınmaktadır; teknik açıdan mümkün olsa da şimdye kadar hiç *hüküm* formunda alınmamıştır. Bkz. Kolb, s. 636-637.

genel yetkileri dikkate alındığında, geçici tedbir kararlarının md. 94/2 kapsamına girip girmediği anlamsız bir soruya dönüşmektedir⁷⁷. Örneğin, geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığı konusunda dahi belirsizliğin olduğu bir dönemde konuyu ele alan Arbour'a göre bu kararların bağlayıcı olmasının, hatta – kendisi katılmamakla birlikte – md. 94/2 kapsamında olduğunun kabul edilmesinin, uygulamada ortaya çıkan sonuçları itibariyle bir önemi olmayacaktır. Bunun en önemli nedeni, uyuşmazlığa taraf devletin konuyu Konsey'e taşıması halinde Konsey'in her hâlükârda karar alıp almama konusunda ya da alacağı kararlarla ilgili tam bir takdir yetkisinin olmasıdır⁷⁸. Gerçekten de geçici tedbir kararlarının md. 94/2 kapsamına girip girmediği konusunda farklı yaklaşımları savunan yazarların da uzlaştığı üzere, BMGK'nin Şartın VI. ve VII. bölümlerinde tarif edilmiş genel yetkisi çerçevesinde geçici tedbirlerin hükmedildiği uyuşmazlıklarla ilgili uygun gördüğü tavsiye niteliğinde ya da bağlayıcı kararlar alması mümkündür⁷⁹. Yine de BMGK'nin gerek VI. ve VII. bölümler gerekse de md. 94/2 kapsamındaki takdir yetkisinden hareketle, geçici tedbir kararlarının uygulanması amacıyla alacağı kararın hukuki dayanağının anlamsız olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır. Her şeyden önce, geçici tedbir kararlarının md. 94/2 kapsamında olması, uyuşmazlığa taraf devletçe başvuru yapıldığında, takdir yetkisine rağmen Konsey üzerinde karar alma baskısı yaratabilecektir. İkincisi, Konsey'in UAD gibi bir yargı organının öngördüğü önlemlere ilişkin olarak doğrudan doğruya md. 94/2'ye dayanarak alacağı bir kararın meşruiyeti daha güçlü olacaktır. Son olarak, zorlayıcı önlemler içeren geçici tedbir kararının uygulanmasına yönelik BMGK kararının md. 94/2'e dayanması halinde söz konusu uyuşmazlıkla

⁷⁷ Arbour, s. 557.

⁷⁸ Arbour, s. 553. Ayrıca bkz. Kolb, s. 656; Lando, s. 11.

BM Şartı md. 94/2 kapsamından BMGK'nin takdir yetkisinin çerçevesiyle ilgili bkz. Tams, "Article 94 UN Charter", para. 57-60; Mosler, Oellers-Frahm, s. 1177; Pillepich, s. 1995-6. Konsey'e bırakılmış bu geniş takdir yetkisini eleştiren Tanzi'ye göre, Divan kararlarına uyulmasının sağlanmasını tamamiyle Konsey üyesi devletler arasındaki siyasi müzakerelere tabi hale getirmiştir (Tanzi, s. 541). Bu takdir yetkisi ve politik karakteri nedeniyle Konsey, UAD kararlarının uygulanmasının sağlanmasına yönelik ilgili devletlerin başvurduğu ne ilk seçenek konumundadır ne de güvenilir bir uygulayıcısı olarak görülmektedir. Bkz. Tams, "Article 94 UN Charter", para. 43; Laurence Boisson de Chazournes, Antonella Angelini, "After 'The Court Rose': The Rise of Diplomatic Means to Implement the Pronouncements of the International Court of Justice", *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 2012, 11(1), s. 23.

⁷⁹ Bal, s. 221; Schulte, s. 62; Wood, Sthoeger, s. 178; Mendelson, s. 51; Tanzi, s. 569-570; Kolb, s. 844-846.

ilgili yeni bir değerlendirme yapılması gerekmeyecekken, kararın VII. bölüme dayanması halinde uyuşmazlığın ayrıca uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği, tehlikeye düşürdüğü ya da bozduğu tespiti Konsey tarafından yapılmak durumunda kalınacaktır⁸⁰. O halde UAD'nin herhangi bir kararının uygulanmasına yönelik olarak alınacak BMGK kararının VI. ve VII. bölüme veya md. 94/2 dayanması sonuçları itibariyle anlamsız bir sorun değildir. BMGK'nin VI. ve VII. bölümde tarif edilmiş genel ve geniş yetkilerine rağmen “bağımsız normatif bir işlev[e]” sahip olan md. 94'ün özel olarak Şart'a konulmuş olması da bu yorumu destekler niteliktedir⁸¹.

2.2. BM Genel Kurulu'nun Rolü

Geçici tedbir kararlarını kapsayıp kapsamadığı tartışmalı olsa da UAD kararlarının uygulanmasının sağlanması konusunda BM Şartı Güvenlik Konsey'ini yetkilendirmektedir. Buna benzer bir yetkilendirme Genel Kurul bakımından söz konusu değildir. Ancak, ilginç bir biçimde UAD kararlarının uygulanmasına ilişkin BM bünyesinde alınan kararların menşei, uygulamada, Genel Kurul olmuştur. Üstelik Genel Kurul'un uygulanması için harekete geçtiği UAD kararları arasında nihai nitelikteki esasa ilişkin bir karar olduğu gibi geçici tedbir kararı da vardır.

Nihai nitelikteki kararın uygulanmaması nedeniyle Genel Kurul gündemine taşınması, tahmin edilebileceği gibi Güvenlik Konseyi'nin md. 94/2 kapsamında yetkili olduğuna şüphe olmadığı halde karar almamış olmasından kaynaklanmıştır. Söz konusu uyuşmazlık Nikaragua ile ABD'yi karşı karşıya getiren *Nikaragua'da Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler* davasıdır⁸². Bu uyuşmazlığa ilişkin esas hakkında nihai kararında Divan, ABD'nin bir dizi yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar vererek, bu ihlallerin sona erdirilmesine ve ihlallerden kaynaklanan zararın onarımına hükmetmiştir⁸³. Nikaragua'nın, bu kararın uygulanmasının sağlanmasına yönelik talebiyle konu Konsey'in gündemine taşınmış; ancak ABD'nin veto yetkisini kullanması nedeniyle Konsey karar alamamıştır⁸⁴. Bunun üzerine konunun taşındığı BM Genel Kurulu, 1986-1989 yılları arasında birbiriyle

⁸⁰ Kolb, s. 845; Schulte, s. 62; Lando, s. 10.

⁸¹ Tanzi, s. 571; Kolb, s. 853-854.

⁸² ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Judgment of 27 June 1986.

⁸³ İbid., para. 292.

⁸⁴ UN Doc. S/PV.2718, 28.10.1986, <https://documents.un.org/doc/undoc/pro/n86/609/37/pdf/n8660937.pdf> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

içerik olarak aynı dört karar olarak UAD'nin kararlarının devletler bakımından bağlayıcılığını hatırlatmış ve ABD'yi ilgili kararın gereklerini derhal ve tam olarak yerine getirmeye davet etmiştir⁸⁵.

BM Genel Kurulu, yakın zamanda da bir geçici tedbir kararının uygulanmasına yönelik karar almıştır. UAD, Gambiya tarafından *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*'nin uygulanmasına ilişkin olarak Myanmar'a karşı açılan davada, bir dizi geçici tedbire hükmetmiştir⁸⁶. BM Genel Kurulu da *Soykırım Sözleşmesi*'nin 2. maddesi bağlamında “*korunan bir grup*” olarak tanınan “*Myanmar'daki Rohingyaların haklarına yönelik telifisi mümkün olmayan gerçek ve yakın bir zarar riski bulunduğu tespit eden 23 Ocak 2020 tarihli geçici tedbir kararını hatırlatarak*” Myanmar'ı bu karara tam olarak uymaya çağırmıştır⁸⁷. Genel Kurul kararında, Divan'ın hükmettiği geçici tedbirlere rağmen,

“Myanmar'daki Rohingya Müslümanlarının, kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere, korunmamasından ve ayrımcılığa, hedef gözetilerek öldürülmeye, ayırım gözetmeyen şiddete ve ayırım gözetmeyen ateş, bombardıman, kara mayınları veya patlamamış mühimmat dâhil olmak üzere ciddi yaralanmalara maruz kalmaya devam etmesinden derin endişe duyduğunu”⁸⁸

ifade ederek, “*Myanmar'ı, Uluslararası Adalet Divanı'nın kararına uygun olarak, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 2. maddesi kapsamındaki fiillerin işlenmesini önlemek için gücü dâhilindeki tüm önlemleri almaya*” ve “*alınan tüm önlemler hakkında Mahkeme'ye rapor vermeye*” davet etmiştir⁸⁹.

Bu iki örnekte, Şart md. 94/2'de Güvenlik Konseyi'ne verilmiş yetkinin âdeta Genel Kurul'a aktarılması gibi bir sonucun ortaya çıktığı düşünülebilir⁹⁰. Elbette Güvenlik Konseyi'ne açıkça verilen yetkinin bir benzeri Genel Kurul'a verilmemiştir. Ancak, Tanzi'nin de vurguladığı üzere, bu durum Genel Kurul'un Şart md. 10 ve md. 14'te tarif edilmiş

⁸⁵ Bu kararlar sırasıyla: GA Res. 41/31 (1986); GA Res. 42/18 (1987), GA Res. 43/11 (1988), GA Res. 44/43 (1989).

⁸⁶ ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, Order of 23 January 2020.

⁸⁷ Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2023, A/RES/78/219, Situation of human rights of Rohingya Muslims and other minorities in Myanmar, Başlangıç bölümü.

⁸⁸ *Ibid.*, para. 10.

⁸⁹ *Ibid.*, para. 11.

⁹⁰ Tanzi, s. 546.

genel yetkisi çerçevesinde harekete geçmesi ihtimalini dışlamaz⁹¹. BM Şartı'nın 10. maddesine göre,

“Genel Kurul, işbu Antlaşma kapsamına giren ya da işbu Antlaşma'da öngörülmuş organlardan herhangi birinin yetki ve görevlerine ilişkin bütün sorunları ya da işleri görüşebilir ve 12. madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, bu tür sorun ya da işler konusunda Birleşmiş Milletler üyelerine veya Güvenlik Konseyi'ne veya hem örgüt üyelerine, hem de Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunabilir”.

Şart'ın 14. maddesine göre de,

“12. madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, Genel Kurul, Birleşmiş Milletler'in Amaç ve İlkeleri'ni belirten işbu Antlaşma hükümlerinin çiğnenmesinden doğan durumlar da dâhil olmak üzere kamu esenliğine zarar verecek, uluslar arasındaki dostça ilişkileri tehlikeye sokacak nitelikte gördüğü herhangi bir durumun, kökenine bakılmaksızın barışçı yollarla düzeltilmesi için gerekli önlemler alınmasını tavsiye edebilir”.

Her iki maddede de vurgulandığı üzere Genel Kurul'un bu genel yetkisinin sınırı 12. maddedir. Bu maddenin ilk fıkrasına göre

“Güvenlik Konseyi herhangi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak işbu Antlaşma'nın kendisine yüklediği görevleri yerine getirdiği sürece, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi bunu kendisinden istemedikçe, bu uyuşmazlık ya da durum konusunda herhangi bir tavsiyede bulunamaz”.

Gerek *Nikaragua'da Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler* davasında nihai hükmün uygulanmasıyla ilgili aldığı kararda gerekse de Myanmar'ın geçici tedbir kararına uymasına yönelik kararda Güvenlik Konseyi “*bunu kendisinden isteme[diğine]*” göre Genel Kurul, Güvenlik Konseyi'nin görevlerini yerine getirmediğini düşünerek bu kararları almış olmalıdır⁹². Gerçekten de Boisson de Chazournes ve Angelini'nin vurguladığı üzere, UAD tarihinde ilgili devletlerce uygulanmayan az sayıdaki kararın da birkaçı Konsey gündemine taşınmış; ancak bunlardan hiçbiri için Konsey karar al(a)mamıştır. Yazarlara göre, bu gibi durumlarda Şart'ın 12. maddesine uygun hareket eden Genel Kurul, Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisi nedeniyle bloke olduğu durumlarda md. 94/2'deki yetkiyi kullanan “*iyi bir yedeğe dönüşmüştür*”⁹³.

⁹¹ Tanzi, s. 546. Ayrıca bkz. Kolb, s. 858; Gemalmaz, s. 472.

⁹² Nikaragua kararında ABD'nin vetosuyla bloke olan Konsey'in Myanmar'da yaşananlarla ilgili, UAD'nin geçici tedbir kararı sonrasında aldığı 21 Aralık 2022 tarihli kararda (S/Res/2629), hatta bu kararın alındığı oturumda (S/PV.9231) geçici tedbirlere hiç değinilmemektedir. Benzer bir yorum için bkz. Mehtap Kaygusuz Akbay, “Gambia / Myanmar Davasında Önemli Bir Aşama: Uluslararası Adalet Divanı'nın Geçici Önlemler Kararı”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2020, 10(1), s. 295.

⁹³ Boisson de Chazournes, Angelini, s. 22.

Her hâlükârda belirtmek gerekir ki UAD geçici tedbir kararlarının uygulanmasında Genel Kurul ile Güvenlik Konseyi'nin alacağı kararların etkisini bir tutmak mümkün değildir. Güvenlik Konseyi, teorik olarak kuvvet kullanmaya varacak her türlü zorlayıcı kararı alabileceken, Genel Kurul'un alabileceği kararlar, Şart'ın 10. ve 35. maddelerine uygun olarak tavsiye niteliğinde olabilecektir⁹⁴. Bununla birlikte, BM Genel Kurulu gibi bir organın alacağı kararların, geçici tedbir kararına uymayan devlet üzerinde yaratacağı “*politik ve manevi baskı*”nın etkisini azımsamamak gerekir⁹⁵.

3. Geçici Tedbir Kararlarına Uyulmasına Yönelik Devletlerce Başvurulabilecek Yöntemler

Artık bağlayıcılığı konusunda tereddüt bulunmayan UAD'nin geçici tedbir kararlarına uyulmaması, uymayan devletin uluslararası hukuk sorumluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası düzeyde, uluslararası hukuka uyulmasının sağlanmasına yönelik yargısal ve örgütsel mekanizmalar oluşturulmaya başlanmış olsa da devletlerin uluslararası hukuka aykırı bir eylem karşısında bireysel tepkileri hâlâ en etkili araçtır. Bu durum, “*örgütsel boyutu*” kadar, hatta daha fazla “*devletlerarası boyutu*” olan geçici tedbir kararlarına uyulması meselesi bakımından da geçerlidir⁹⁶.

Uluslararası hukuka aykırı bir eylem karşısında, uluslararası hukuka uyulmasının sağlanmasına yönelik devletlerin başvurabileceği önlemler “*self-help*” kapsamında değerlendirilmektedir⁹⁷. Bu önlemlerin neler

⁹⁴ Tanzi, s. 546; Tams, “Article 94 UN Charter”, para. 48; Lando, s. 13.

Güvenlik Konseyi'nin bloke olduğu hallerde Genel Kurul'un alabileceği kararlar konusunda, 1950 Kore Savaşı esnasında alınan “Barış için Birlik” kararı önemli tartışmalara neden olmuştur (UN General Assembly, 377(5), 3 November 1950, <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/059/75/pdf/nr005975.pdf> (Erişim tarihi: 04.12.2024)). Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisi nedeniyle karar alamayarak uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik sorumluluğunu yerine getiremediği durumlarda Genel Kurul'un bu sorumluluğu üstlenerek üye devletlere gerekli tedbirleri almaları konusunda tavsiyede bulunmasını öngören bu karar çokça eleştirilmiş ve BM pratiğinde tek örnek olarak kalmıştır. Buradan hareketle, tavsiye niteliğinde de olsa Genel Kurul'un kuvvet kullanmaya varan tedbirleri içerecek kararlar almasının Şart'a aykırı olacağını söyleyebiliriz. Bu kararlar ilgili olarak bkz. Enver Bozkurt, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Asil Yayın, 3. Baskı, 2007, ss. 47-48.

⁹⁵ Gemalmaz, s. 472.

⁹⁶ Palchetti, s. 21.

⁹⁷ Bkz. Tanzi, s. 539.

“Hakkını bizzat temin etme”, yani “ihkakı hak” olarak tercüme edilebilecek olan bu kavram Keskin'e göre yeterince iyi tanımlanmamıştır. Devletlerin uygulamalarında kuvvet
YUHFD Vol. XXII No.1 (2025)

olabileceği ve kimler tarafından alınabileceği, ihlal sonucu ortaya çıkan uluslararası sorumluluğun niteliği ile doğrudan ilintilidir. Devletlerin uluslararası hukuka aykırı fiillerinden dolayı sorumluluğu uluslararası hukukun teamül kurallarınca düzenlenmektedir. Bu kurallar, Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK)'nun uzun süreli çalışması sonucunda⁹⁸ 2001 yılında kabul ettiği “*Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu*” başlıklı *Taslak Maddeler*⁹⁹ ile, büyük ölçüde, yazılı hale getirilmiştir. Geçici tedbir kararlarına uyulmaması nedeniyle devletin sorumluluğunun ortaya çıkmasının ve bu sorumluluğun ileri sürülebilmesinin koşulları, anılan nedenle, Taslak Maddeler çerçevesinde değerlendirilmektedir¹⁰⁰. Sorumluluğun ortaya çıktığı hallerde geçici tedbirlere uyulmasının sağlanmasına yönelik devletlerin başvurabileceği yöntemler de yine çerçevede incelenmelidir¹⁰¹.

Uluslararası hukukun, egemen devletler arası yatay ilişkileri düzenleyen kurallar bütünü olarak görüldüğü klasik yaklaşımına göre her devlet kendi

kullanma hallerinin dayanağı olarak ileri sürülebilen bu kavram meşru müdafaa hakkını da içerecek bir genel üst başlık olarak kabul edilebilir. Fakat, Keskin'in de haklı olarak tespit ettiği üzere, uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak özel olarak düzenlenmiş olan meşru müdafaa hakkını dışarıda bıraktığımızda, self-help ancak kuvvet kullanmaya varmayan önlemleri içerecek bir kapsamda olmalıdır. Bkz. Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No:20, 1998, s. 89-90.*

⁹⁸ Bkz. Ümmühan Elçin Ertuğrul, *Uluslararası Hukukun Emredici Normlarından Doğan Yükümlülüklerin Ciddi İhlallerinden Devletin Sorumluluğu*, Yetkin Yayınevi, 2012, ss. 49-54.

⁹⁹ International Law Commission, *Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, Text adopted by the Commission at its fifty-third session, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2024). Belgenin gayriresmî Türkçe çevirisi için Hakkı Hakan Erkiner, *Devletin haksız fiilden kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, Seçkin Yayıncılık, Üçüncü Baskı, 2024 (ss. 265-278), eserinden yararlanılmıştır. Devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin bu belge çerçevesinde bir inceleme için ayrıca bkz. Elif Uzun, *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerden Dolayı Devletin Sorumluluğu*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, 2021.

¹⁰⁰ Bkz. Miles, ss. 319-324.

¹⁰¹ Geçici tedbir kararlarına uyulmasını sağlamak üzere devletlerin başvurabileceği yöntemler konusunda öncelikle belirtmek gerekir ki yukarıda incelenmiş olan UAD ve BM nezdindeki örgütsel yöntemlerin hayata geçirilmesi genelde ilgili devletlerce tetiklenmektedir. Bu başlık altında, incelenmiş olan bu örgütsel yöntemlerin dışındakilerle sınırlı bir inceleme yapılacaktır.

YUHFD Cilt. XXII No.1 (2025)

hakkının muhafızdır¹⁰². Bu düzlemde, yargısal mekanizmalar da dâhil olmak üzere devletlerarası uyuşmazlıklarda çözüm yolları, hala klasik yatay ve ikili ilişkilerin doğasına uygun olarak yürütülmektedir. Bu açıdan, UAD'nin geçici tedbir kararlarına uyulmaması öncelikle söz konusu uyuşmazlığa taraf devletler bakımından sorumluluğun ileri sürülebilmesine imkân vermektedir. Uluslararası toplum kavramının ve onun hukukunun, özellikle *jus cogens* normlar ve *erga omnes* hak ve yükümlülükler çerçevesinde gelişimiyle birlikte, uluslararası sorumluluk kavramı da bütün devletlerin dâhil olabildiği çok taraflı bir görünüm kazanabilmektedir. Geçici tedbir kararının böylesine bir yükümlülüğe ilişkin olması halinde üçüncü devletlerin başvurabileceği yöntemleri de ayrıca incelemek yerinde olacaktır.

3.1. Yargılamaya Taraf Devletin Başvurabileceği Yöntemler

UAD'nin geçici tedbir kararlarına uyulmaması uluslararası hukuka aykırı bir eylem olarak nitelendirilebileceğinden, bu kararlara uyulmasının sağlanması için devletlerce tek taraflı olarak başvurulabilecek yöntemleri, genel olarak uluslararası hukuka uyulmasının sağlanmasına yönelik önlemler ve zorlama yolları çerçevesinde ele almak gerekir. Bunları en sert olandan en yumuşak olana doğru sıralamak gerekirse, ilk olarak kuvvet kullanmaya varacak önlemler akla gelebilir. Devletlerin tek taraflı olarak kuvvet kullanması, meşru müdafaa hakkının doğmasına neden olacak nitelikteki silahlı saldırı eylemleri ile sınırlı olduğundan, geçici tedbir kararlarına uyulmaması gibi bir durum karşısında dışarıda bırakılması gereken bir seçenektir¹⁰³.

İkinci olarak, uluslararası hukuka uyulmasının sağlanması amacıyla devletler tarafından sıklıkla başvuru karşı önlemler ve zorlama yollarından (*countermeasure*) bahsetmek gerekir. Bu çerçevede misilleme (*retorsion*) gibi uluslararası hukuk yükümlülüklerine uygun yöntemler benimsenebileceğine şüphe yoktur¹⁰⁴. Zararla karşılık (*reprisals*) gibi

¹⁰² René-Jean Dupuy, *La communauté internationale entre le mythe et l'histoire*, Economica/UNESCO, 1986, s. 46; Juan Antonio Carillo Salcedo, "Droit international et souveraineté des États. Cours général de droit international public", *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International*, vol. 257, 1996, s. 105.

¹⁰³ Kolb, s. 842-843.

¹⁰⁴ Lando, s. 6.

devletlerin uluslararası hukuk yükümlülüklerini ihlal edecek önlemlere başvurulabilmesi ihtimalinin ise açıklığa kavuşturulması gerekir.¹⁰⁵

Palchetti'nin vurguladığı üzere geçici tedbirlere uyulmaması nedeniyle zararlar karşılık önlemlerine başvurulabilmesi, Divan'ın sıklıkla tekrar ettiği, önündeki bir uyuşmazlığa taraf devletlerin uyuşmazlığı ağırlaştıracak herhangi bir adım atmaktan kaçınmaları gerekliliği ile çelişir görünmektedir¹⁰⁶. Taslak Maddeler, md. 52/3.b)'e göre de “[u]yuşmazlık, taraflar için kararı mecburi olan bir divanın ya da mahkemenin önünde derdest ise”, taraflar karşı önlemlere başvurmalıdır. Bununla birlikte, aynı maddenin dördüncü paragrafına, “*sorumlu Devlet uyuşmazlıkların çözülmesi usulüne uymaya ilişkin iyi niyetli davranmıyorsa, 3. paragraf uygulanmaz*” denilmektedir. UAD önünde görülmekte olan bir uyuşmazlıkta, tarafların hükmedilen geçici tedbir kararlarına uymamasını da iyi niyetli olmayan bir davranış olarak görerek bu kapsamda değerlendirmek gerekir¹⁰⁷. UHK'nin 2001 yılı öncesi çalışmalarında da geçici tedbir kararlarına uyulmamasının karşı önlemlere başvurulmasını hukuki hale getiren durumlar arasında sayıldığı açıkça görülmektedir¹⁰⁸. Dolayısıyla devletler, taraf oldukları bir uyuşmazlıkta UAD'nin hükmettiği geçici tedbir kararlarına uymadığı gerekçesiyle sorumlu devlete yönelik zararlar karşılık olarak nitelendirilebilecek karşı önlemlere başvurabilirler¹⁰⁹.

Geçici tedbir kararlarına uyulmaması halinde alınabilecek önlemlerin sınırını, zararlar karşılık önlemlerine başvurulmasına ilişkin uyulması gereken genel şartlar belirler. Bu konuda da referans alabileceğimiz UHK'nin Taslak Maddeler'ine göre devletler, zararlar karşılık önlemlerine başvurmadan önce sorumlu devletten geçici tedbir kararına uymasını talep etmeli; uyulmaması halinden alacağı önlemlere ilişkin bilgilendirmede bulunmalıdır (md. 52/1. a) ve b)). Başvurulabilecek önlemler, geçici tedbir kararlarına uyulmasını sağlamaya yönelik bir süre için (md. 49/2 ve md. 53) ve bu amaca yönelik orantılılıkta olmalıdır (md. 51). Ayrıca bu önlemler, özellikle kuvvet kullanma yasağı ve diğer emredici normlara, temel insan

¹⁰⁵ Misilleme ve zararlar karşılık kavramları ve ayrımları için bkz. International Law Commission, *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries on the work of its Fifty-third session*, UN Doc A/56/10, s. 54, para. 3, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2024). Ayrıca bkz. Sur, s. 296.

¹⁰⁶ Palchetti, s. 13.

¹⁰⁷ Bu yönde bir değerlendirme için bkz. Bal, s. 220.

¹⁰⁸ Örnek raporlar için bkz. Lando, s. 6.

¹⁰⁹ Benzer bir yaklaşım için bkz. Bal, s. 219-220; Lando, s. 7; Palchetti, s. 14.

haklarının korunmasına ve insancıl hukuk yükümlülüklerine ilişkin devletlerin genel yükümlülüklerini ihlal eder nitelikte olmamalıdır (md. 50)¹¹⁰.

Palchetti'ye göre bu kriterlere ek olarak, geçici tedbir kararına uyulmaması gerekçesiyle zararlar karşılık önlemlerine başvurmak isteyen devletin tek taraflı olarak harekete geçmeden önce konuyu Divan'a taşıyarak, en azından geçici tedbirlere uyulmadığını tespit ettirmesi beklenmelidir¹¹¹. Bu son nokta, zararlar karşılık gibi uluslararası hukuka aykırı bir fiili içerebilecek bir önleme her devletin “*kendi yargıçlığını yap[arak] ve tek taraflı olarak karar*” vermesinin tehlikelerini¹¹² gidermesi bakımından önemlidir.

Bu önlemlerin dışında, hukuka aykırı fiili duyurma, tanımama ve kınama gibi geleneksel hukuki yöntemlerle de devletler, geçici tedbir kararına uyulmamasının hukuki etkilerini kendileri bakımından bertaraf ederken bu kararlara uyulmasının sağlanmasına yönelik baskı oluşturabilirler.

3.2. Yargılamaya Taraf Olmayan Devletlerin Başvurabileceği Yöntemler

Geçici tedbir kararlarının uygulanmaması karşısında, Divan önündeki yargılamaya taraf olmayan üçüncü devletlerin harekete geçmesi çeşitli gerekçelere dayanabilmektedir. Üçüncü devletler, uyuşmazlığa taraf olan bir devleti desteklemek ya da uyuşmazlığın sonuçlarının kendi çıkarlarını etkilemesi gibi bireysel gerekçelerle hareket edebileceği gibi; özel olarak UAD'nin, genel olarak BM sisteminin işlevini savunmak ya da uyuşmazlığın uluslararası toplumun bütününe ilişkin hak ve yükümlülüklerle ilgili olması gibi kolektif motivasyonlarla da tepki gösterebilirler¹¹³.

¹¹⁰ Bu konuda bkz. Erkiner, *Devletin haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 239-240.

¹¹¹ Palchetti, s. 14.

¹¹² Sur, s. 297-298.

¹¹³ Kolektif gerekçelerin kolektif, yani örgütsel reaksiyonlara dönüşmesi tercih edilebilir olsa da özellikle bu reaksiyonları gösterebilecek BM gibi örgütlerin bloke olması halinde devletlerin bireysel olarak harekete geçerek çeşitli tedbirlere başvurabilmesi mümkündür. Bkz. Christian J. Tams, “Individual States as Guardians of Community Interests”, in Ulrich Fastenrath, and others (eds), *From Bilateralism to Community Interest: Essays in Honour of Bruno Simma*, Oxford University Press, 2011, ss. 379-405.

Devletlerin bireysel tepki verme kapasiteleriyse örgütsel önlemler arasındaki ilişkiye dair bir değerlendirme için bkz. Linos-Alexandre Sicilianos, “Countermeasures in Response to Grave Violations of Obligations Owed to the International Community”, in James YUHFV Vol. XXII No.1 (2025)

Gereğesi ne olursa olsun, geçici tedbir kararlarına uyulmaması halinde üçüncü devletlerin, tıpkı yargılamaya taraf devlet gibi misilleme (*retorsion*) önlemleri kapsamında uluslararası hukuk yükümlülüklerini ihlal etmeyecek ve diğer barışçıl yöntemlere başvurması önünde bir engel yoktur. Burada yine asıl irdelenmesi gereken, zararlar karşılık (*reprisals*) gibi devletlerin uluslararası hukuk yükümlülüklerini ihlal edecek önlemlere başvurulabilmesi ihtimalidir. Geçici tedbir kararına uymayan devletin yalnızca uyuşmazlığa taraf devlet(ler)e karşı değil üçüncü devletlere karşı da uluslararası sorumluluğunun ortaya çıkmasını gerektiren bu ihtimal, özellikle iki açıdan tartışılabilir görünmektedir.

Birincisi, UAD kararlarına uyma yükümlülüğünü temellendiren BM Şartı'nın ve UAD Statüsü'nün ihlali nedeniyle, uyuşmazlığa taraf olmasa da bu antlaşmalara taraf olan devletler bakımından uluslararası sorumluluğun ileri sürülebilmesi ihtimalidir. Gerçekten de BM'nin "*başlıca adli organı*" olan UAD'nin kararlarına uyulmasında tüm üyelerin ve Statü'ye taraf devletlerin hukuki menfaati olduğu düşünülebilir. Ancak, UAD kararlarına uyma yükümlülüğünü düzenleyen Şart md. 94 ve Statü md. 59, bu kararların yalnızca uyuşmazlığa taraf olan devletler bakımından bağlayıcı olduğunu açıkça ifade etmektedir. Dolayısıyla, geçici tedbir kararları da dâhil olmak üzere UAD kararlarına uyma yükümlülüğü, çok taraflı hukuki metinlerle düzenlenmiş olsa da ilgili devletler arasında iki taraflı ilişkiler yaratmakta; "*kolektif yapıya*" dâhil olmamaktadır¹¹⁴.

Geçici tedbir kararına uyulmamasının üçüncü devletlere karşı sorumluluk doğurmasının tartışılabileceği ikinci ihtimal, uyulmayan kararın içerik olarak uluslararası toplumun bütününe ya da bir grup devleti kolektif olarak ilgilendiren yükümlülüklerle ilişkin olmasıdır. Örneğin, UAD'nin yakın zamanda art arda geçici tedbir kararları verdiği *Güney Afrika v. İsrail* uyuşmazlığında, soykırım riskini ortaya çıkaran İsrail'in Filistin topraklarında askeri operasyonlarını sürdürmesi bir nevi geçici tedbir kararlarının ihlali olarak değerlendirilerek, üçüncü devletlerin de *erga*

Crawford, and others (eds), *The Law of International Responsibility, Oxford Commentaries on International Law*, Oxford University Press, 2010, ss. 1137-1140.

¹¹⁴ Bu yönde bkz. Kolb, s. 841.

Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, UAD'nin geçici tedbir kararına uyulmaması nedeniyle, yukarıda kısaca değinilen bir biçimde BMGK'nin Şart md. 94 ya da VII. bölüm çerçevesinde bağlayıcı kararlar alması durumunda, üçüncü devletlerin bu kararlara uygun olarak gerekli önlemleri alması hem mümkün hem de Şart'tan kaynaklanan bir zorunluluktur.

YUHFD Cilt. XXII No.1 (2025)

omnes yükümlülüklerin ihlali gerekçesiyle karşı önlemlere başvurabileceği savunulmaktadır¹¹⁵.

Erga omnes ya da *erga omnes partes*¹¹⁶ olarak nitelendirilen yükümlülüklerin ihlali halinde bütün ilgili devletlerin bu ihlalden etkilendiğini ve bu yükümlülüklerle uyulmasında “*kolektif menfaat*” olduğunu UAD birçok defa teyit etmiştir¹¹⁷. “*Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu*”na ilişkin Taslak Maddeler’in 48. maddesine göre de bu gibi yükümlülüklerin ihlali, ihlalcı devletin ilgili bütün diğer devletlere karşı uluslararası hukuk sorumluluğunu ortaya çıkaracaktır¹¹⁸.

¹¹⁵ Bkz. The Diakonia International Humanitarian Law Centre, *ICJ Order on Provisional Measures in South Africa v. Israel: Legal Consequences for Third States*, <https://apidiakoniasite.cdn.triggerfish.cloud/uploads/sites/2/2024/02/South-Africa-v.-Israel-Provisional-Measures-and-Third-States.pdf> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

¹¹⁶ *Erga omnes*, uluslararası hukukun genel nitelikteki kurallarından kaynaklanan ve uluslararası toplumun bütününe yönelik hak ve yükümlülükleri nitelenecek; *erga omnes parte* ise çok taraflı bir uluslararası sözleşmeden kaynaklanan ve bu sözleşmeye taraf diğer devletlerin bütününe yönelik hak ve yükümlülükleri nitelenecek için kullanılmaktadır. Bu ayrımı ve hukuki sonuçlarına dair UHK'nin 2005 yılında aldığı kararın 1. ve 2. maddeleri açıklayıcı niteliktedir. Bkz. Institute of International Law, “Obligations and Rights Erga Omnes in International Law”, Resolution adopted on August 27, 2005. https://www.idi-ii.org/app/uploads/2017/06/2005_kra_01_en.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2024).

¹¹⁷ “*Kolektif menfaat*” kavramını ilk defa *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme'ye Dair Çekinceler* konulu danışma görüşünde kullanan UAD (*Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Advisory Opinion of 38 May 1951, s. 23), *Barcelona Traction* kararından itibaren korunmasında kolektif menfaat bulunan yükümlülükleri *erga omnes* olarak nitelendirmiştir (*Case Concerning The Barcelona Traction, Light and Power Company Limited (Belgium v. Spain)*, Judgment 5 February 1970, para. 33).

UAD, bu tarihten sonra da *erga omnes* yükümlülükler kavramını birçok kararında referans almış ve bu gibi yükümlülüklerin ihlalinin bütün devletleri ilgilendirdiğini teyit etmiştir. Önemli bazı karar örnekleri için bkz. *East Timor (Portugal v. Australia)*, Judgment of 30 June 1995, para. 29; *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia)*, Preliminary Objections, Judgment of 11 July 1996, para. 31; *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion of 9 July 2004, para. 155-157; *Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda)*, Jurisdiction and Admissibility, Judgment of 3 February 2006, para. 60. ve 64; *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment of 26 February 2007, para. 185; *Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal)*, Judgment of 20 July 2012, para. 68.

¹¹⁸ “*Devletin ağırlaştırılmış sorumluluğu*” olarak nitelendirilen bu sorumluluk, Taslak Maddeler’in 40. maddesine göre uluslararası hukukun emredici nitelikteki kurallarının (*jus cogens*) *YUHFD Vol. XXII No.1 (2025)*

2020 yılında ise UAD, Gambiya'nın Myanmar'a karşı Soykırım Sözleşmesi'ni ihlal ettiği gerekçesiyle açtığı davada, ilk defa bir devletin salt *erga omnes partes* yükümlülüklerine dayanarak talep ettiği geçici önlemlere olumlu yanıt vermiş¹¹⁹; daha sonra detaylı olarak incelediği yetki itirazını aynı gerekçeyle reddetmiştir¹²⁰. Divan'a göre, Soykırım Sözleşmesi *erga omnes partes* hak ve yükümlülükler yaratmaktadır. Dolayısıyla bir devletin, Soykırım Sözleşmesi'nin ihlali iddiasıyla Sözleşme'ye taraf bir devletin sorumluluğunu ileri sürebilmesi için bu ihlalden “*özellikle etkilenen*” konumda olmasına gerek yoktur; Sözleşme'ye taraf olması yeterlidir¹²¹.

Divan'ın bu yaklaşımı, *erga omnes* nitelikteki yükümlülüklerin ihlali iddiasıyla, ayrıca ihlale konu fiillerden doğrudan etkilenen devlet vasfı aranmaksızın, ilgili bütün devletlerin uluslararası yargı mekanizmalarına başvurabilmesinin kabulü açısından önemlidir¹²². Bu gibi ağırlaştırılmış sorumluluğun ortaya çıktığı hallerde, bütün diğer devletler açısından kolektif menfaat adına ihlalci devletin sorumluluğunu ileri sürülebilme hakkının yanında kimi yükümlülükler de ortaya çıkmaktadır. Taslak Maddeler, md. 41'e göre, 40. madde kapsamında değerlendirilebilecek *jus cogens* kuralların ağır ihlali karşısında diğer tüm devletlerin, bu ihlalin sona ermesine yönelik işbirliği yapma, ihlalin ortaya çıkaracağı bir durumu

cogens) “*ağır ihlali*” halinde ortaya çıkmaktadır. Pirim'e göre, bir devletin ağırlaştırılmış sorumluluğunun ortaya çıkması, “*ihlâl doğrudan maruz kalmayan devletleri sorumluluk ilişkisine dâhil etmekte*[dir].” Böylece, sorumluluk müessesesi “*ihlâlî gerçekleştiren devlet ve ihlâlden zarar gören devlet arasındaki ikili ilişkiler çerçevesinde değerlendirilebilir olmaktan çıkmakta, çok taraflı bir sorumluluk ilişkisi tesis etmekte*[dir].” Bkz. Ceren Zeynep Pirim, *Uluslararası Hukukta Devletin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu*, Turhan Kitapevi, 2022, s. 53 vd., özellikle s. 79.

¹¹⁹ ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, Order of 23 January 2020, para. 41.

¹²⁰ ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, Judgment of 22 July 2022, para. 108.

¹²¹ Bkz. Pirim, s. 110; Kaygusuz Akbay, ss. 283-287; Shannon Raj Singh, “Standing on ‘Shared Values’: The ICJ’s Myanmar Decision and its Implications for Atrocity Prevention”, <https://opiniojuris.org/2020/01/29/standing-on-shared-values-the-icjs-myanmar-decision-and-its-implications-for-atrocity-prevention/> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

¹²² Çağiran'a göre Divan'ın yetki meselesini devletlerarası “*ikili ilişkiler mantığı çerçevesinde hapsedmek*”ten kurtaran bu yaklaşımı, “*muhafazakâr anlayışını geride bıraktığı kanaatini oluşturmuştur*”. Buna rağmen, yazara göre, Divan'ın görece yakın zamanda, üstelik yine Soykırım Sözleşmesi ile ilgili bir uyumsuzluk olan Bosna Hersek v. Yugoslavya davasında takındığı katı tutum “*Lotus ruhunun hala diri olduğunu göstermektedir*”. Bkz. Çağiran, s. 356.

tanımama ve ihlalcı devlete yardım etmeme ve desteklememe yükümlülüğü vardır¹²³.

Bu çalışma bakımından ayrıca sorulması gereken soru, UAD'nin vermiş olduğu geçici tedbir kararının böylesine bir yükümlülüğün ihlalini önlemeye ilişkin olması halinde, karara uyulmamasının üçüncü devletlere zararlar karşılık kapsamındaki önlemlere başvurmasına hukuken imkân verip vermeyeceğidir.

Öncelikle ve net bir biçimde belirtmek gerekir ki Divan tarafından hükmedilecek geçici tedbirlerin niteliği ve koruduğu hukuki menfaat ne olursa olsun, yalnızca uyuşmazlığa taraf devletleri bağlayan bu kararlara uyulmaması üçüncü devletler bakımından sorumluluğun ileri sürülebilmesi için doğrudan bir dayanak olamaz. Uyulmayan geçici tedbir kararının *erga omnes* yükümlülüklerle ilişkin olması halinde üçüncü devletler, salt karara uyulmaması gerekçesiyle değil, bunun sonucu olarak *erga omnes* nitelikteki bir yükümlülüğün ihlal edildiği iddiasıyla sorumluluk atfedebilirler. Hükmedilen geçici tedbir kararı ve özellikle de buna uyulmadığına ilişkin tespitler ancak üçüncü devletlerin iddialarının bir delili olabilecektir.

Bu çerçevede de olsa, üçüncü devletlerin başvuracağı önlemlerin dolaylı olarak geçici tedbir kararlarının uyulmasına hizmet edeceğine şüphe yoktur. Fakat bu önlemlerin neler olabileceği konusu net değildir. Taslak Maddeler'in 54. maddesine göre, *erga omnes* yükümlülüklerin ihlali halinde ilgili bütün devletlerin ihlalcı devlete yönelik uygun “meşru önlemler”e başvurması mümkündür. Hangi önlemlerin meşru olarak nitelendirilebileceği konusunda ise muğlaklık söz konusudur¹²⁴. Misilleme ve yargı mekanizmalarına başvurmak gibi barışçıl yolların bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğine şüphe yoktur. Zararla karşılık olarak nitelendirilebilecek önlemlerle ilgili olarak ise Taslak Maddeler'in hazırlık sürecinde tereddüt olduğu anlaşılmaktadır. UHK'nin 54. maddeye ilişkin şerhine göre bu madde kapsamındaki devletlerin uygulamaları henüz “sınırlı ve embriyo” düzeydedir. Taslak Maddeler'in hazırlık sürecinde bazı devletler, doğrudan zarar gören devlet dışındaki devletlerin karşı önlemlere başvurabilmesi konusunda çeşitli çekinceler ve eleştiriler ileri sürmüştür¹²⁵.

¹²³ Bkz. Pirim, s. 79 vd.; Uzun, ss. 126-128; Erkiner, *Devletin haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 218-219.

¹²⁴ Ayrıca bkz. Elçin Ertuğrul, s. 198-199.

¹²⁵ International Law Commission, “Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries on the work of its Fifty-third session”, UN Doc A/56/10, Art. 54, para. 3, *YUHFD Vol. XXII No.1 (2025)*

Ayrıca, doğrudan zarar gören devlet dışındaki devletlerin başvurulabileceği önlemlerin niteliği konusunda da bir netlik olmadığını düşünen UHK, 2001 yılında net bir tutum almamayı tercih ederek meseleyi uluslararası hukukun gelişimine bırakmıştır¹²⁶.

Kanaatimizce, özellikle uluslararası hukukun emredici normlarından kaynaklanan yükümlülüklerin ihlali karşısında, yalnızca doğrudan zarar gören devletin değil, bütün devletlerin kolektif olduğu kadar bireysel önlemlere başvurusu yalnızca bir hak değil artık “pozitif bir yükümlülük”¹²⁷ olarak değerlendirilmelidir. Örneklerine 19. yy’da dahi rastlanabilen¹²⁸ devletlerin bu yöndeki pratiklerinin az sayıda olması ve hukuki çerçevesinin muğlaklığı, uluslararası toplum kavramının ve onun kamusal düzenine ilişkin *jus cogens* kurallar ve *erga omnes* hak ve yükümlülükler gibi kavramların görece yakın zamanda gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Son yıllarda, özellikle uluslararası hukukun emredici normlarının ihlali karşısında bütün devletlerin tepki vermesine yönelik olarak uluslararası toplum baskısının da devletlerin uygulamalarının da sıklaştığı görülmektedir¹²⁹. Bu uygulamalar, yargılamaya taraf olmayan devletlerin

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2024).

¹²⁶ *Ibid.*, para. 6. Bu konudaki tartışmalara dair ayrıca bkz. Pirim, ss. 133-144; Denis Alland, “Countermeasures of General Interest”, *European Journal of International Law*, 2002, 13(5), ss. 1221-1239; Sicilianos, ss. 1137-1148.

¹²⁷ Nina HB Jørgensen, “The Obligation of Cooperation”, in James Crawford, and others (eds), *The Law of International Responsibility, Oxford Commentaries on International Law*, Oxford University Press, 2010, s. 695.

¹²⁸ Elçin Ertuğrul, s. 199. 20. yy’daki kimi örnekler için bkz. *Ibid.*, ss. 200-202; Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, s. 253-254.

¹²⁹ Örnek olarak, 2011’de Libya’da Kaddafi rejiminin ve Suriye’de Esad yönetiminin sivillere yönelik şiddet eylemleri nedeniyle; 2014’ten itibaren Rusya’nın Ukrayna’ya karşı sürdürdüğü politikalar, özellikle de devam etmekte olan işgali nedeniyle devletlerin aldığı yaptırım kararları gösterilebilir. Bkz. Martin Dawidowicz, “Third-party Countermeasures: A Progressive Development of International Law”, *Questions of International Law, Zoom-in 29*, 2016, ss. 3-15, https://www.qil-qdi.org/wp-content/uploads/2016/06/02_Collective-CM_DAWIDOWICZ.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2024); Ayla Çalışkan, “Rusya-Ukrayna Savaşında Üçüncü Devletlerce Alınan Önlemlerin Hukuki Niteliği”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2023, 13(2), ss. 299-335.

İsrail’in, Filistin topraklarında gerçekleştirdiği operasyonlar nedeniyle soykırıma varan suçların işlenmesi karşısında, başta Türkiye olmak üzere üçüncü devletlerin yaptırım kararlarını da yine bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Pirim’e göre de son yarım yüzyılda yaşanan birçok örnek dahi, üçüncü devletlerin aldığı zararlar karşılık olarak nitelendirilebilecek karşı önlemler konusunda belirli bir istikrarın varlığını göstermektedir. Bkz. Pirim, s. 144-145.

YUHFD Cilt. XXII No.1 (2025)

UAD geçici tedbir kararlarına uyulmaması halinde önlemlere başvurulabilmesini hem bir hak hem de bir yükümlülük olarak değerlendirilmesini destekler niteliktedir.

Üçüncü devletlerin karşı önlemlere başvurabileceğinin kabulü, doğrudan zarar gördüğünü varsayabileceğimiz yargılamaya taraf devletin karşı önlemlere başvurması halinden çok daha fazla risk ortaya çıkarmaktadır. Fakat kolektif mekanizmaların sessizliği nedeniyle devletlerin tek taraflı hareket etmesiyle soykırım gibi suçlar karşısında tepkisiz kalmak arasında bir seçim yapmak gerekiyorsa¹³⁰, ilkinin seçmek ahlaki ve hukuki bir zorunluluktur. Her hâlükârda devletlerin sorumluluğuna tâbi olacak bu tek taraflı önlemlerin risklerini – yargılamaya taraf devletin durumuna benzer bir biçimde –, Divan'ın geçici tedbir kararına uyulmadığına ilişkin tespiti ile azaltmak mümkündür.

SONUÇ

Görülmekte olan uyuşmazlıkla ilgili esas hakkında karar verinceye kadar tarafların haklarının korunması ve uyuşmazlığın ağırlaşmasının engellenmesi amacıyla başvuru edilen geçici tedbirler, UAD'nin yargısal işlevinin merkezinde yer almaktadır. Bu tedbirlere ilişkin kararlara uyulmaması, esas hakkında verilecek bir karara uyulmamasından çok daha ağır sonuçlar yaratabilmektedir. Bu durum, soykırım gibi ağır suçların işlenme riskinin olduğu hallerde çok daha barizdir.

UAD geçici tedbir kararlarına uyulmasının sağlanmasına yönelik yöntemler konusunda devletlerce başvuru edilen karşı önlemler ve zorlama yolları geleneksel olduğu kadar hala en etkili araçlardır. Ancak bu yöntemler, devletlerarası ikili ilişkilerin dinamiklerine tabi olmaya devam etmektedir. Uyuşmazlığa taraf olmayan devletlerin dâhil olabileceği bir kolektif sorumluluk anlayışının gelişmeye başlamasına rağmen, bu noktada da başvurabilecek yöntemler konusunda tereddütler bulunmaktadır. Her iki durumda da devletlerin başvuracağı yöntemler konusunda ortaya çıkan en önemli risk, tek taraflılığın yaratabileceği keyfiliktir.

Bu risk karşısında yapılması gereken kolektif mekanizmaların ve kurumların etkinliğinin artırılmasıdır. Gerek BM sistemi içinde uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik misyonu, gerekse de UAD kararlarının uygulanmasına yönelik özel yetkisi düşünüldüğünde, BM Güvenlik Konseyi'nin geçici tedbir kararlarının uygulanmasına yönelik etkin bir rol üstlenmesi elzem görünmektedir. Özellikle devletlerin kolektif

¹³⁰ Alland, s. 1239.

sorumluluğunu gündeme getirecek yükümlülüklerin ihlali halinde, ayrıca bir değerlendirme yapmaya gerek kalmadan Konsey'in geçici tedbir kararlarının uygulanmasını gözetmesi ve Şart md. 94/2 kapsamında kendisini yetkili görmesi yerinde olacaktır¹³¹. Bu, hem BM sisteminin varlık sebebi olan ve günümüzde de sorgulanmasına neden olan devletlerin tek taraflılığının sınırlandırılmasını sağlayacaktır hem de örgütün yargı organı olan UAD'nin otoritesinin ve işlevinin korunması amacına hizmet edecektir.

Genel Kurul'un bu konuda zaman zaman rol çalması ve tavsiye niteliğinde de olsa geçici tedbirlere uyulmasına yönelik kararlar alması, bir taraftan Güvenlik Konseyi'ni etkin olmaya iterken diğer taraftan da ilgili devletler üzerinde baskı yaratacaktır.

Kolektif mekanizmaların etkinliğinin artırılması konusunda en önemli rol, şüphesiz, Divan'a düşmektedir. Uluslararası bir yargı organı olarak bağımsızlığı ve tarafsızlığı sorgulanamayacak olan Divan'ın, halihazırda görmekte olduğu bir uyuşmazlıkla ilgili hükmettiği geçici tedbirlerin uygulanması konusunda daha aktif rol alması beklenmelidir. Divan'ın vermiş olduğu geçici tedbir kararlarında bilgi verme yükümlülüğüne sıklıkla başvurması ve bu yükümlülüğü periyodik hale getirmesi önemli bir uygulamaya dönüşmüştür.

UAD'nin geçici tedbir kararlarının uygulanmasını sağlamak adına özellikle iki konuda etkinliğini arttıracak uygulamalara başvurması beklenebilir. İlk olarak, hükmedilen geçici tedbirlerin ve bilgi verme yükümlülüğünün gerektiği gibi yerine getirilip getirilmediğinin tespiti açısından ve gerektiğinde ilgili devlet üzerinde baskı yaratmak üzere, bu bilgilendirmelerin uluslararası kamuoyuyla şeffaf bir biçimde paylaşılmalıdır. İkinci nokta ise, Divan'ın geçici tedbirlere uyulmaması halinde, esas hakkında kararı beklemeden, yeni bir tedbir kararıyla ihlale ilişkin tespiti gecikmeksizin yapmasıdır. Bu tespit, ihlalci devlet üzerindeki uluslararası toplum baskısını da arttıracaktır.

¹³¹ Tanzi'ye göre de, UAD'nin bir kararının uygulanmasına yönelik BMGK'nin ister md. 94/2 ister VII. bölüme dayanarak alacağı zorlayıcı tedbirler, Divan kararının yalnızca uyuşmazlığa taraf devletleri bağlayan niteliğinin ötesine geçerek, Şart md. 25 gereği tüm üyeleri bağlayan bir niteliğe bürünebilecektir. Konsey'in bu nitelikte bir karar alması, özellikle *erga omnes* nitelikteki yükümlülüklerin ihlalinin Divanca tespit edildiği hallerde daha uygun olacaktır. Bkz. Tanzi, s. 562.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

Alland, Denis. "Countermeasures of General Interest", *European Journal of International Law*, 2002, 13(5), ss. 1221-1239

Arbour, J.-Maurice. "Quelques réflexions sur les mesures conservatoires indiquées par la Cour internationale de justice", *Les Cahiers de Droit*, 1975, 16(3), ss. 531-573

Bal, Ali. *Uluslararası Adalet Divanının Geçici Tedbirler Rejimi*, Seçkin Yayıncılık, 2020

Boisson de Chazournes, Laurence ve Angelini, Antonella. "After 'The Court Rose': The Rise of Diplomatic Means to Implement the Pronouncements of the International Court of Justice", *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 2012, 11(1), ss. 1-46

Bozkurt, Enver. *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Asil Yayın, 3. Baskı, 2007

Carillo Salcedo, Juan Antonio. "Droit international et souveraineté des États. Cours général de droit international public", *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International*, vol. 257, 1996

Çağiran, Mehmet Emin Çağiran. "Soykırım Sözleşmesinin Gazze'de Uygulanması Davasında Uluslararası Adalet Divanı'nın İhtiyati Tedbir Kararı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2024, S. 172, ss. 327-366

Çalışkan, Ayla. "Rusya-Ukrayna Savaşında Üçüncü Devletlerce Alınan Önlemlerin Hukuki Niteliği", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2023, 13(2), ss. 299-335

Dawidowicz, Martin. "Third-party Countermeasures: A Progressive Development of International Law", *Questions of International Law, Zoom-in* 29, 2016, ss. 3-15

Dupuy, René-Jean. *La communauté internationale entre le mythe et l'histoire*, Economica/UNESCO, 1986

Elçin Ertuğrul, Ümmühan. *Uluslararası Hukukun Emredici Normlarından Doğan Yükümlülüklerin Ciddi İhlallerinden Devletin Sorumluluğu*, Yetkin Yayınevi, 2012

Erkiner, Hakkı Hakan. "Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı Kararlarının Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Aracılığıyla

Uygulanması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2017, 23(2), ss. 87-102

Erkiner, Hakkı Hakan. *Devletin haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, Seçkin Yayıncılık, Üçüncü Baskı, 2024

Gemalmaz, Mehmet Semih. *Provisional Measures of Protection in International Law: 1907 – 2010*, Legal Yayınevi, 2011

Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk*, Savaş Yayınevi, 9. Baskı, 2018

Hellio, Hugues ve Henry, Solveig. “Le suivi par la Cour internationale de Justice de ses ordonnances en indication de mesures conservatoires. Une pratique émergente entre inspiration, discrétion et recherche d’effectivité”, *Revue générale de droit international public*, 2020, 2, ss. 225-260

Jørgensen, Nina HB. “The Obligation of Cooperation”, in James Crawford, and others (eds), *The Law of International Responsibility, Oxford Commentaries on International Law*, Oxford University Press, 2010, ss. 695-701

Kaygusuz Akbay, Mehtap. “Gambia / Myanmar Davasında Önemli Bir Aşama: Uluslararası Adalet Divanı’nın Geçici Önlemler Kararı”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2020, 10(1), ss. 268-309

Keskin, Funda. *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No:20, 1998

Kolb, Robert. *International Court of Justice*, Hart Publishing, 2013

Lando, Massimo. “Compliance with Provisional Measures Indicated by the International Court of Justice”, *Journal of International Dispute Settlement*, 2017, 8(1), ss. 1-34

Mendelson, Maurice. “State responsibility for breach of interim protection orders of the International Court of Justice”, in M. Fitzmaurice, D. Sarooshi (eds), *Issues of State Responsibility Before International Judicial Institutions*, Oxford and Portland Oregon, 2004, ss. 35-53

Miles, Cameron A.. *Provisional Measures Before International Courts and Tribunals*, Cambridge University Press, 2017

Mosler, Hermann ve Oellers-Frahm, Karin. “Art. 94”, in Bruno Simma et al. (eds), *The Charter of the United Nations. A Commentary*, 2nd ed., Oxford University Press, 2002, ss. 1174-1179.

Palchetti, Paolo. “Responsibility for breach of provisional measures of the ICJ: between protection of the rights of the parties and respect of the judicial function”, *Rivista di Diritto Internazionale*, 2017, 100/1, ss. 5-22

Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri, 4. Kitap*. Turhan Kitapevi, 4. Bası, 2020

Pillepich, Alain. "Article 94", in J.P. Cot, A. Pellet, M. Forteau (ed.), *La Charte des Nations Unie, Commentaire article par article*, Economica, 3e éd., 2005, Vol. II, ss. 1987-1998

Pirim, Ceren Zeynep. *Uluslararası Hukukta Devletin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu*, Turhan Kitapevi, 2022

Schulte, Constanze. *Compliance with Decisions of the International Court of Justice*, Oxford University Press, 2004

Sicilianos, Linos-Alexandre. "Countermeasures in Response to Grave Violations of Obligations Owed to the International Community", in James Crawford, and others (eds), *The Law of International Responsibility, Oxford Commentaries on International Law*, Oxford University Press, 2010, ss. 1137-1148

Singh, Shannon Raj. "Standing on 'Shared Values': The ICJ's Myanmar Decision and its Implications for Atrocity Prevention", <https://opiniojuris.org/2020/01/29/standing-on-shared-values-the-icjs-myanmar-decision-and-its-implications-for-atrocity-prevention/>

Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*. Beta Yayınları, 17. Baskı, 2024

Tams, Christian J.. "Individual States as Guardians of Community Interests", in Ulrich Fastenrath, and others (eds), *From Bilateralism to Community Interest: Essays in Honour of Bruno Simma*, Oxford University Press, 2011, ss. 379-405.

Tams, Christian J.. "Article 94 UN Charter", in Andreas Zimmermann, and others (eds), *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary*, 3rd Edition, 2019, Oxford Commentaries on International Law

Tanzi, Attila. "Problems of Enforcement of Decisions of the International Court of Justice and the Law of the United Nations", *European Journal of International Law*, 1995, 6(4), ss. 539-572

The Diakonia International Humanitarian Law Centre, *ICJ Order on Provisional Measures in South Africa v. Israel: Legal Consequences for Third States*, <https://apidiakoniase.cdn.triggerfish.cloud/uploads/sites/2/2024/02/South-Africa-v.-Israel-Provisional-Measures-and-Third-States.pdf>

Uzun, Elif. *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerden Dolayı Devletin Sorunluluğu*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, 2021

Vučić, Mihajlo. “Binding Effect of Provisional Measures as an Inherent Judicial Power – an Example of Cross-Fertilization”, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, 2018, LXVI (4), ss. 127-147

Wood, Michael ve Sthoeger, Eran. *The UN Security Council and International Law*, Cambridge University Press, 2022

UAD Kararları ve Danışma Görüşleri (kronolojik sırayla)

ICJ, *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Advisory Opinion of 38 May 1951

ICJ, *Anglo-Iranian Oil Co. (Royaume-Uni c. Iran)*, Order of 5 July 1951

ICJ, *Interhandel (Suisse c. Etats-Unis d’Amérique)*, Order of 24 October 1957

ICJ, *Case Concerning The Barcelona Traction, Light and Power Company Limited (Belgium v. Spain)*, Judgment 5 February 1970

ICJ, *Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland)*, Order of 17 August 1972

ICJ, *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran)*, Order of 15 December 1979

ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Judgment of 27 June 1986

ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Order of 8 April 1993

ICJ, *East Timor (Portugal v. Australia)*, Judgment of 30 June 1995

ICJ, *Vienna Convention on Consular Relations (Paraguay v. United States of America)*, Order of 9 April 1998

ICJ, *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Order of 1 July 2000

ICJ, *LaGrand (Germany v. United States of America)*, Judgment of 27 June 2001

ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion of 9 July 2004

ICJ, *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment of 19 December 2005

ICJ, *Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda)*, Judgment of 3 February 2006

ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment of 26 February 2007

ICJ, *Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation)*, Order of 15 October 2008

ICJ, *Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal)*, Judgment of 20 July 2012

ICJ, *Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua)*, Order of 22 November 2013

ICJ, *Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua)*, Judgment of 16 December 2015

ICJ, *Jadhav (India v. Pakistan)*, Order of 18 May 2017

ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, Order of 23 January 2020

ICJ, *Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Armenia v. Azerbaijan)*, Order of 7 December 2021

ICJ, *Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Azerbaijan v. Armenia)*, Order of 7 December 2021

ICJ, *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*, Order of 16 March 2022

ICJ, *Application of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Canada and the Netherlands v. Syrian Arab Republic)*, Order of 16 Novembre 2023

ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, Order of 26 January 2024

ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, Order of 28 March 2024

ICJ, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, Order of 24 May 2024